NEMZETI NŐNEVELÉS.

XVI. ÉVFOLYAM. 1895. JUNIUS. VI. FÜZET.

GYERMEKHALANDÓSÁGUNK ÉS A NŐNEVELÉS.

Jaj annak a fának, mely friss hajtású leveleit elveszti, mielőtt azok életfolyamatában fontos szerepüket elvégezhették volna! Életerejét veszti az a fa s csakhamar kiszárad, elpusztul a törzse is. És jaj a nemzetnek, melynek generációi a gyermekévekben halnak meg. Az ifjú nemzedék van hivatva friss életkedvet, munkaerőt, új vérkeringést vinni be a nemzettestbe, s ha azt pusztítja a halál, pótolhatlan veszteséget szenved a nemzet, életképessége rendül meg.

Mert valóban, egy nemzet hatalma, nagysága nem területének nagyságától, hanem polgárai számától, egészségi viszonyaitól, tetterejétől függ. Egészségi viszonyaitól függ műveltsége és gazdagsága; megtermett, fiatal, egészséges nép erkölcsileg, nemzetgazdaságilag, politikailag nagyokat tud alkotni kis területen is. Gyér, csenevész lakosság tönkre juttatja a haladás, a műveltség, vagy gazdasági élet legszebb alkotásait, a leghatalmasabb államot is. És nincs olyan hódítás, nincs olyan intézkedés a világon, mely helyrehozhatná azon veszteséget, mit egy nemzet tömeges gyermekhalálozása által szenved.

Nemzetgazdasági szempontoktól eltekintve is nagyon szomorú, leverő jelenség a gyermekhalálozás. Igaz, hogy a halál bizonyosságának tudatában élünk; igaz, hogy mindenütt gyász, remegés s a halál sokféle alakja van körülöttünk: mégsem tudunk megbarátkozni a halál gondolatával. A koporsó irtózattal tölt el, s mennyi fájdalom járul az enyészet fölött érzett borzalomhoz azon kis koporsók láttára, melyeket hazánkban oly nagy számban szállítanak a sírkertekbe. Azok a kis sírok a temetőben néma szemrehányást képviselnek, hogy valami nincs rendén. Hogy Isten nem

teremthette az alant nyugvó ártatlanokat, csak nehány hó, vagy nehány év szenvedéseinek elviselésére; hanem hogy azoknak idő előtt való megsemmisülésében emberi hanyagság, emberi bűn játszott közre. Azok a kis sírok óva intenek bennünket, hogy keressük magunk közt hazánk tömeges gyermekhalandóságának okát.

De vajjon nem túloz-e a panasz, — melyet évek óta hallunk hangoztatni, — hogy nálunk olyan igen nagy a gyermekhalandóság? Egy pillantás ama tükörbe, mely országos, társadalmi viszonyaink megtisztult hű képét őrzi, egy pillantás a statisztikai adatokba, meggyőz bennünket arról, hogy a panasz nem túloz, sőt, hogy annak alapja nem egy-két év efemer tüneményeiben, hanem állandóan létező állapotokban gyökerezik.

Nálunk évente 160,000-rel több gyermek hal meg, mint hasonló népességű államokban. Szomorú tény, hogy oly országban, mint a mienk, hol a szaporodási arányszám igen kedvező, úgy, hogyha élve született gyermekeinket fel tudnók nevelni, a népesség száma gyorsabban megkétszereződnék, mint Európa bármely országában; hol a gondviselés az embereket a fajfenntartás erejével s létfeltételekkel gazdagon megajándékozta: itt kell épen a gyermekhalálozás legkedvezőtlenebb arányával találkoznunk. Pusztul itt a 6 éven alóli gyermek, mielőtt a munkabiró kort elérte volna, s óriási nemzetgazdasági tőke semmisül meg. Az évenként elhaltaknak 51 száztólija hat évnél fiatalabb gyermek; ugyanakkor Anglia 38%, Svédország 31%, Norvégia 30%, Svájcz 29%, Franczia ország 26%-kal szerepel. Valamennyi európai állam közt mienk a legkedvezőtlenebb arányszám. Valóságos szerencse, hogy nagy a születési arányszám és a bevándorlás egyensúlyban tartja a népmozgalmat, különben reménytelenül elmondhatnók: «pusztulunk, veszünk.»

Így is meggondolandó, hova vezet, hogy a jövő reményei, a munkára hivatott erők, a jövendő hazafias ifjúság nagy számban elhal, s a hiányt a szomszédnépek szaporodásának kell kiegyenlítenie; népességünk izmosodására idegeneknek kell kontingenst szolgáltatni. Nemcsak népességünk létszámát veszélyezteti a gyermekhalandóság, hanem nemzeti fennmaradásunkat is.

A veszély érzete reánk kényszeríti a védekezés szükségét. De hogy a védelem eszközeiben megállapodhassunk, ismernünk kell a veszély okait. Nem sokat kell kutatnunk, mindnyájan tudjuk, mik lehetnek a gyermekhalandóságunknak okai.

A gyermekhalálnak legfőbb oka mindenesetre a gyenge organizmusban rejlik, mely nem képes kellő ellenállást kifejteni az ezer támadással szemben, mely a mindennapi hatásokban az élet ellen tör s a gyermek törékeny szervezete elpusztul oly hatásoktól is, melyek az edzettebb korban már nem ártanak. Ha pedig valamely vidéken oly fokú hatások gyakorolják befolyásukat, melyek a felnőtteket is tizedelik, annál több áldozatot szednek a csecsemők közül. Ilyen hatások a járványok, melyek azonban csak átmenetileg és egyes vidékeken idéznek elő nagyszámú gyermekhalálozást. A veszély az orvosi tudomány mai állása mellett nem is annyira a fellépésükben van, mint inkább a betegkezelés körül előforduló mulasztásokban, a fertőtlenítés hiányosságában és a járvány terjedésével szemben tanusított közönyben.

Általában nem a járványok, sem elemi csapások vagy véletlen betegségek szöktetik fel nálunk annyira a gyermekhalandóság számát, hogy pl. legközelebb is Szabolcsban az összes halálozásoknak 64%-át tette, hanem népünkben, társadalmunkban állandóan elterjedt szokások, felfogások s tartósan kedvezőtlen viszonyok.

A gyermeket még születése előtt nagyon sok baj érheti. A leendő anya nem ügyel egészségi állapotára, nincs tisztában vele, vagy nincs meg a jóakarat benne az iránt, hogy táplálkozásában, öltözködésében, szokásaiban, tevékenységében születendő gyermeke érdekeit tartsa szem előtt, holott már itt kezdődnek anyai kötelességei. A születés alkalmával is sok mulasztás történik, és sokszor születése pillanatában jegyzik el a szegény gyermeket a halállal. Az újszülött gyermekek ápolása körül elkövetett hibák rettenetesen megboszúlják magukat a gyermekek rendkívüli mérvű elhalásában.

Fontos aztán a gyermek első tápláléka. Az anyatej a legjobb, legbiztosabb táplálék, semmiféle mesterséges táplálék nem ad a gyermeknek ellenálló erőt, s hány magyar anya vonja meg gyer-

mekétől az igazi táplálást; az előkelők hiúságból, kényelemszeretetből vagy ferde társadalmi felfogásból, a szegény anyák pedig a szükség kényszerítő hatalma alatt.

Mondhatlan befolyása van a gyermekhalandóságra a gyermekápolásnak. Közvetlen anyai gondozás növeli, virágzóvá teszi a gyermekvilágot, anyai ápolás hiányában satnyulásnak indul erőteljes nemzedék is. Csodálatos, hogy a magyar anyák e tekintetben oly sokat mulasztanak. A szegény nép azt tartja, hogy «gazda szeme hizlalja a jószágot» s órákat el tud tölteni házi állatai körül, s a gyermekei gondozására nincs ideje; azokat rábízza a nagyobb gyermekekre, vagy kiadja dajkaságba, hogy a dologban ne akadályozzák. Az előkelőbbeket pedig a kifejlett társadalmi élet, vagy közéletbeli szereplés vonja el a közvetlen gyermekgondozástól, neveléstől, a gyermekek folytonos felügyeletétől.

Ebből fejlődik azután a gyermekhalandóságnak egy szomorú oka, a véletlen szerencsétlenség. Napi krónikáinkban minduntalan olvashatjuk: egyik gyermek forró vízbe esett, másik a mészbe, harmadikat a disznó falta fel; amott 6—8 gyermek alatt beszakadt a jég s odavesztek; emitt 4 gyermek megégett egy szobában; itt kiesett egy gyermek az ablakon, ott mákonynyal küldte a dajka a másvilágra a gyermeket. És nem lehet, és szörnyű elősorolni a véletlen szerencsétlenségből eredő gyermekhalálokat, melyek mind a szülői gondozás és felügyelethiányból erednek. Még többször előfordul aztán, hogy a halál nem következik be mindjárt, hanem hosszas betegség vagy elnyomorodás a baleset következménye.

Népünk körében még a helytelen táplálkozási és kedvezőtlen lakásviszonyok is hozzájárulnak a gyermekhalál szaporításához. Sőt a jobbmódúaknál is sokszor megtörténik, hogy a gyermekeket a legsötétebb, legnedvesebb helyiségbe zárják, gondosan nem szellőztetnek, keveset viszik a gyermekeket levegőre s rövidítik így az életüket. A tanítást is sokan nagyon korán kezdik meg, ideje korán megterhelik a szellemet; csinálnak csodagyermeket és beteg gyermeket. Aztán ma már gyermekeink egészen a felnőttek szokásait követik. Későn fekszenek le, vagy épen színházban, tánczteremben éjjeleznek. Mert már 5 éves korukban tánczolni tanul-

nak s tüdejüket lepi a por, a helyett, hogy a szabadban futkároznának.

Míg az intelligenczia körében ily életmód hoz a gyermekszervezetbe pusztító kórokat; addig a köznépnél mindenféle babonák, megrögzött szokások okoznak gyermekhalált. Folyik a kuruzslás s az elhalt gyermekeknek alig fele részesül orvosi gyógykezelésben.

Gyermekhalálozásról lévén szó, nem hagyhatom említés nélkül azt az embertelen szokást sem, mely az erdélyi szászok közt s a dunántúli némely vidéken divatos, t. i. hogy egy-egy család csak két gyermeket akar felnevelni s «minden faluban akad javasasszony, ki jó pénzért hajlandó megkorrigálni a természetet».

Aztán rá kell még mutatnom azon statisztikai tényre, hogy a törvénytelen gyermekek halálozási arányszáma 10%-kal nagyobb, mint a törvényes gyermekeké, miből kitünik, hogy a közerkölcsök hanyatlása szintén gyermekeink pusztulására vezet.

Ezer és ezer ok hat közre a magyarországi tömeges gyermekhalálozáshoz.

Nehogy azt higyje valaki, hogy e gyermekpusztulást az állam összetett kézzel nézi. Évtizedek óta dolgozik közegeivel a gyermekhalandóság csökkentésén. Az egészségügy 1867 óta föl van emelve az államigazgatási ügyek sorába. Folyton készülnek új egészségügyi törvények, rendeletek. A közegészségügyi rendészet felügyel a lakás és táplálkozási viszonyokra, járványos időben szigorúan foganatosítja a rendszabályokat. Egymásután állít az állam gyermekkórházakat, lelencz- és árvaházakat nyári menedékházakat. Szigorúan ügyel a dajkaságba adott gyermekekre (angyalcsinálás). Mennyi történt néhány év alatt a kisdedóvási törvény végrehajtása körül is részint közegészségi érdekből, részint az elégtelen szülői felügyelet pótlása szempontjából.

Közegészségi törvényünk elrendeli a gyermekek 7-ik életéveig a gyógyíttatási kényszert. Hatóságilag foganatosítja a himlő ellen való beoltást.

Számos intézkedése közt az állam még egészségtani munkák irásával, elterjesztésével, az egészségtannak az összes iskolákban

taníttatásával is törekszik az egészségügy általános javítására és a gyermekhalandóság csökkentésére.

Ámde csak úgy érhet célt, ha nemzetünk társadalmilag nyújt segédkezet a közegészségügyi intézkedések végrehajtásánál. A társadalomból kell kiindulnia egy üdvös, mélyreható mozgalomnak, mely zászlajára írja gyermekeink életben s épségben maradását. Kiket illethetne méltóbban erre nézve a kezdeményezés joga, ha nem a nőket, a kiknek kizárólagos gondozása, befolyása alatt állanak a gyermekek épen a gyermekhalandóságra nézve kritikus korban, 1—7 éves korukig? A nők lelkületére pedig semmi nincs oly nagy hatással, mint a nevelésük, mely összefüggésből megérthető, hogy a nőnevelés nagyban hozzájárulhat gyermekhalandósági viszonyaink javulásához.

Különben már számok is igazolják, hogy az iskola által terjesztett általános műveltség is befolyásolja a gyermekhalandósági számot. Hazánk oly részein, hol fejletlen az iskolaügy, legalacsonyabb a műveltség, a tót és román vidékeken legnagyobb a gyermekhalálozás. Épen így 25 törvényhatósági joggal felruházott városunkban csekélyebb a gyermekhalálozási arányszám, mint a kisebb községekben, mely körülmény szintén a felvilágosultsággal, műveltséggel hozható kapcsolatba. A hol a közművelődési intézmények jobban elterjedtek, hol a nők test- és egészségtani ismereteket szereztek, józan egészségi szabályokat sajátítottak el: okszerűbb kezelésben részesül a gyermeknevelés, s csökken a gyermekek halálozása.

Hátha még nagyobb tért nyitunk a nőnevelésben a gyermekápolás tökéletesítését célzó törekvésünknek; ha sikerül a nőnevelés közben nemcsak az emberi testszervezetet megismertetni s a legfontosabb egészségtani szabályokat elsajátíttatni a nőkkel, hanem fölkelteni bennük az érdeklődést, az érzéket az emberanyag értékessége iránt, a gyermekek életben s épségben maradása iránt: mennyi eredményt várhat a nemzet akkor a nőneveléstől a gyermekhalandóság szempontjából.

Leányiskolákban sohasem kell sajnálnunk az időt a növendékek testi nevelésétől, alkalmilag egészségtani szabályok meg-

ismertetésétől. A mikor első naptól kezdve megkívánjuk, hogy tanítványaink szépen mosdva, fésülködve jöjjenek az iskolába s egyenesen üljenek, már az egészségüknek szolgálunk. Ha megtudjuk őket szoktatni arra, hogy reggelenként tetőtől talpig friss vízben mosdjanak, ha megdicsérjük azt, a ki piros, eleven, jókedvű: érdeket keltünk bennük az egészség iránt. Aztán szójárássá változtathatunk ajkaikon egészségi aranyszabályokat; tanulás, játék, séta közben jó egészségi szokásokra tanítjuk őket, és nemcsak az iskolába járó leányok egészségi viszonyait javítjuk így, hanem az egész népességre hathatunk általuk.

Kiemelhetjük a történet tanuságait is, hogy erős testben lakik csak nagy lélek, s hogy a nemzetek egészségi állapota, fokmérője nagyságuknak; hogy az erkölcsi érték is a testi épségtől függ, mert ha hanyatlanak az erkölcsök, hanyatlik az emberek egészsége s viszont egészséges test lehet csak jó erkölcs, szép jellem lakása.

Városi gyermekeket a mai előretörő világban több józanságra, önmegtartóztatásra, a vágyak fékezésére kell tanítani. A kit a vágy aránytalanul gyötör, annak ereje, épsége hanyatlik. Erőinkhez kell vágyainkat, törekvéseinket szabni, s a gyermek ereje az időelőtti szórakozások, élvezetek közben szétforgácsolódik. A szabad levegőben, a testi mozgással összekötött játékokban keresse a gyermek élvezetét. A mérsékelt mozgás, járás nagyban elősegíti a gyomor működését. A sokat ülésre kényszerített testben pang minden életműködés, rosszul végzi munkáját minden szerv. A szabadban való életre van teremtve az ember. Ki a folyton megujuló természetbe, hol a tüdő feszül, erősebben ver a szív, szabadabban lüktet a vér és agyunk megtanul józanul, okosan gondolkozni.»

Ilyen meggyőződést érleljünk meg tanítványainkban; kerüljük a szellemi megterheltetést s különös gonddal műveljük a testi nevelést, akkor majd a mostani főfájós, sápadt, csenevész gyermekhad egészséges, jókedvű ifjúsággá alakul, melynek soraiban nem oly könnyen aratható majd a halál.

Fontos az a hatás is, melylyel a nőneveléssel foglalkozók az iskola falain kívül, a társadalomban közreműködhetnek a gyer-

mekhalandóság kevesbítésén. A tanítónő, ha tanítványainak szivét megnyerte, a szülőkhöz való viszonyánál fogva példájával, buzdításával, tanácsával vagy rábeszélésével széles körben biztosíthatja a társadalom már említett közreműködését a gyermekhalandóság csökkentését czélzó törvények végrehajtásánál. Az állam megteszi intézkedéseit, a nép elentáll, nem érti vagy nem akarja megérteni a törvény szavát. A tanítónő népszerű befolyásával szétoszlathatja az előítéleteket, lassanként rábírhatja a népet, hogy a kuruzslást kerülje s gyermekei betegségénél orvosi gyógykezelést alkalmazzon.

Az élelmiszerekre s lakásviszonyokra is van szigorú rendszabályunk s indolenczia vagy toleranczia a nép részéről, és az eltiltott élelmiszerek, pl. beteg állat húsa, éretlen gyümölcs stb. kéz alatt terjed a halál, magvát hintvén szerteszét. Az anyákhoz intézett jóakaratú felvilágosítás e veszélyt is elháríthatja.

Mondhatlan haszna lehet e befolyásnak ragályos időkben. Tudjuk, hogy főként a gyermekek vannak kitéve a ragályozásnak. A tanitónőnek tehát ilyenkor az iskolában is kettős éberséggel kell figyelni növendékei egészségi állapotát. Meg kell nekik magyaráznia ragályos időkben a kórjelenségeket, a pillanatnyi segély módját, az orvosi gyógykezelés szükségét. Aztán beléoltani a gyermekekbe a meggyőződést, a fertőtlenítés szükségességéről, hadd vigyék magukkal a családba s egyengessék az útat a hatóság intézkedéseinek végrehajtásához. A hol járványkórház van, ott a tanítónő propagandát szerezhet a járványkórház ügyének. Rábeszéli a szülőt, hogy ott keressen enyhet beteg gyermekének s s menekülést az egészségeseknek.

Véletlen balesetek elkerülésénél is számos elővigyázati rendszabály elterjesztésével, a gyermekfelügyelet fontosságának hangsulyozásával, az anyai gondosság dicsérő elismerésével hathatnak a nőnevelési közegek társadalmilag a gyermekhalandóság csökkentésére. Ha pedig megtörténik a baj, lélekjelenléttel, gyors segélynyújtással megmenthetik a gyermekéletet, ha kellő életmentési ismeretekkel is bírnak. Különösen a falusi tanítónők egyikénél sem volna szabad hiányzani egy kis kézi gyógyszertárnak karbolvattával s a legszükségesebb gyors segélythozó gyógyszerrel. Gon-

doljuk meg. hogy a községekben a pap után legtöbb hatása van a népre a tanítónak, s ha ő okossággal, lélekjelenléttel helyt áll a veszély idején, egyszersmint példával, útmutatással is szolgál s jótette kamatos kamatokat hozhat a gyermekhalandóság ügyének.

Nagyon üdvös lenne, ha a nőnevelési szervezetből kiindulva, hazánkban minél több helyen alakulnának egészségügyi nőegyesületek, gyermekvédő nőegyesületek, melyek védelmükbe fogadnák veszélyben levő gyermekeinket. Sok szegény gyermeket a szülőik ellenében kellene megvédelmezni, a kiket az életgond és folytonos küzdelem türelmetlenné, vaddá tesz; sok jobb módú gyermeket pedig bevett rossz társadalmi szokások, ferde, helytelen felfogások ellen, melyek ép úgy a gyermek életére törnek, mint amott a nyomorúság. Az ily egyesületek aztán orvosolhatnák a gyermekegészségügy körül előforduló bajokat anyagi és szellemi áldozatokkal. Kitüntethetnék, megjutalmazhatnák a sok és egészséges gyermekkel bíró szülőket s mindenfélekép serkenthetnék a népet gyermekei buzgóbb ápolására.

Valamint sok az oka gyermekhalandóságunknak, sok a mód is, melylyel ellenében védekezhetünk. Csak nehányra akartam rámutatni. Csak újra hangoztatni a régi s mindig megújuló panaszt. Csak fölhívni kívántam a nőneveléssel foglalkozókat, hogy lépjenek sorompóba tömeges gyermekhalandóságunk elleni harczban; és sürgetni óhajtottam ez okból és ez alkalommal is a leányok *ismétlő oktatását*, a nép leányainak továbbképzését, melytől az egészségtani ismeretek terjedését, az egésségi állapotok javulását várom.

Nagyvárad.

Özv. Személy Kálmánné.

LEÁNYAINK ISMÉTLŐ OKTATÁSA.

Nőnevelésünk terén ugyan sok kérdés vár még a megoldásra, de talán egy sem oly égető, mint az alsófokú nőnevelés kérdése, mely rohamosan fejlődő kulturánk közepett elkerülte a figyelmet és háttérbe szorult.

Most, midőn örvendetes kilátásba van helyezve a népiskolai tanterv reviziója, talán nem végezünk egészen meddő munkát, ha a figyelmet e fontos kérdésre felhívjuk, minthogy ez is mind jobban előtérbe lép és követeli jogait. E kérdés: *a leányok ismétlő oktatása,* vagyis *a köznép leánygyermekének az elemi iskolán túl való továbbképzése.*

Midőn e tárgyat megpendítem, lehetetlen meg nem emlékeznem özv. Személyné Krizsanovszky Ilona lelkes czikkéről, melyet ő e tárgyról két évvel ezelőtt a N. Nőnevelésbe írt,* s a melyre még visszatérek.

Sajnos, hogy egyesek lelkesülése oly könnyen elhangzik s hogy a legszebb eszmék megvalósítása többnyire anyagi akadályok szirtjein szokott hajótörést szenvedni; de erősen hiszem, hogy általánosabb érdeklődés és némi áldozatkészség a társadalom és hatóság részéről meg fogja teremteni egy közel jövőben a nép számára is a lehetőséget, hogy leánygyermekét saját körének és viszonyainak megfelelő módon neveltethesse.

Mert, ha jogosult az a követelés, hogy a fiúk iskoláztatásáról gondoskodni kell, nehogy az elemi iskolát elhagyva a naplopók számát szaporítsák, éppen oly jogosult az a követelés is, hogy a

* N. Nőnevelés, 1893. III., IV. füzet.

hasonló viszonyok közt élő leányokat is oltalmazni kell abban a korban, midőn vezetésre és az iskola erkölcsnemesítő befolyására leginkább rászorulnak.

Pedig éppen ekkor, 12—14 éves korban százával kerülnek ki évenkint az elemi iskolából leányok, a kiknek oktatás-nevelése fele úton megszakad, a kik többé az iskola áldásaiban nem részesülnek, a kikre nézve az is, a mit tanultak, kárba vész, mert az ismeretek nem verhetvén lelkükben gyökeret, rövid idő alatt feledesbe mennek.

Az ismétlő iskola, melyre a törvény e gyermekeket utalja, úgyszólván nem létezik. Igaz, hogy a fővárosban az ismétlő- és felső népiskolát a polgári iskolák volnának hivatva helyettesíteni, de bármily áldásos intézmény is a polgári iskola, az alsó, legszegényebb néposztály leányának sorsán nem sokat lendít.

Mert a szegény ember gyermeke, a napszámosnak, szolgának, hordárnak, kézművessegédnek, mosónőnek, cselédnek gyermeke — ilynemű továbbképzésre nem való, egészen eltekintve attól, hogy e gyermekeket minden módon ki is szorítják a polgári iskolából. Tény, hogy egészen más irányú iskola kellene számukra, olyan iskola, mely körülbelül a fiúk tanoncz- és ipariskolájának felel meg. Olyan iskola, mely a gyakorlati életre készíti elő e gyermekeket s eszközt ad a kezökbe a tisztességes megélhetésre.

A jó módú gyermeket az iskola és család védő szárnyai alatt tartja egészen addig, míg jelleme és erkölcsi egyénisége annyira meg nem szilárdult, hogy a saját lábán is megállhasson. Számára létesült a *polgári iskola, felsőbb leányiskola* és ezeken túl a *tanítónőképző, kereskedelmi-, ipar-* és egyéb *továbbképző tanfolyam*, sőt remélhető, hogy a nőknek édes hazánkban nem sokára meg fognak nyilni a legmagasabb tudományos kiképzést nyujtó csarnokok kapui is.

De a midőn hálás elismeréssel adózunk mindenért, a mi a magasabb nőnevelés ügyét egy-egy lépéssel előbbre viszi s nemzetünket a kulturnépek műveltségének magaslatára emeli, még sem hallgathatjuk el, hogy a munkás néposztály leánygyermekének továbbképzése eddig jóformán figyelmen kívül maradt; a *népé;* mely

az ország lakosságának oly jelentékeny részét képezi, s melynek általános műveltsége lehetetlen, hogy a nemzet életére befolyást ne gyakoroljon.

Legyen szabad abbeli állításomat, hogy a nép leánygyermekének iskoláztatása általában hiányos, nehány adattal a vallás- és közoktatásügyi miniszterium 1894-ik évi «Jelentéséből» erősítenem.

A többi közt egy helyen így szól: «Saját nemi csoportjuk szerint számítva, a fiu tankötelesek 85%, a leányok közül az egésznek csupán 76%-a részesült nyilvános iskoláztatásban, vagyis 1.356,052 leány közül iskolázatlan maradt 326,250 leány.»

«Népnevelésünk eme jelensége mindenesetre megérdemli az állandó megfigyelést és szükséges, hogy maga az államhatalom végezze a nagyfontosságú nőnevelés úttörő munkáját s lankadatlanul nevelje és ápolja hazai társadalmunkban annak hiányzó szükségérzetét.»

Az ismétlő tankötelesek csoportjában a leányok közül oktatás nélkül maradt 40%, vagyis 368,986 tanköteles leány közül oktatás nélkül maradt 148,748. Ezen adatok alapján a «Jelentés» így szól: «Közelebbről vizsgálva az adatok értékét, úgy találjuk, hogy hazánkban az ismétlő iskolai tankötelezettség csekélyebb mértékben foganatosíttatik s általa nem csupán a számszerű adatok értéke sülyed, de veszít a népiskolai közoktatás értelmi és erkölcsi súlya is, miután az ismétlő iskolai tanítás csekélyebb terjedelemben teszi maradandóvá az elemi mindennapi iskolában szerzett közhasznú ismereteket, s nem hathat jótékonyan a 12—15 éves korú lakosság kedélyvilágának továbbfejlődésére.»

S bár a *Jelentés* örvendetes tudomásul hozza, hogy úgy a mindennapi, mint az ismétlő iskolák száma 2, illetve 4 százalékkal emelkedett az utóbbi évben, de hozzá teszi a következőt: «igazolják ez adatok azon fentebbi állítást is, hogy hazánkban az ismétlői oktatás horderejét nem méltányolják eléggé az iskola-fentartók s az ellenőrző hatóságok».

Mindezekből kitetszik, hogy az ebbeli mulasztás távolról sem a törvényt, hanem a törvényt végrehajtó közegeket és nem csekély mérvben magát a társadalmat terheli, mely nem kiséri kellő érdek-

lődéssel a népnevelés legfontosabb kérdéseit. Ennek a közömbösségnek tudható be jó részt, hogy leányaink ismétlő oktatása pang, mert a társadalomnak támogatnia kell a hatóság nemes törekvéseit, hogy az czélt érhessen.

E körülmények eredményezték, hogy a törvényben oly bölcsen és annyi körültekintéssel megállapított ismétlő iskolák intézménye nem virágzott fel, sőt hogy a fővárosban nincsen is már ismétlő iskolánk, vagy világosabban beszélve, hogy általában hiányzik egy olyan iskola, a hol a köznép leánygyermeke 12-ik évétől 15—16 éves koráig bármi néven nevezendő továbbképzést nyerhetne. Ilyen iskolának a hiánya évről-évre érezhetőbb kezd válni, mert a köznép is mindjobban követel gyermekei számára megfelelő és czélszerű továbbképzést. S ha teljesül, a mit oly sokan óhajtanak, hogy a polgári iskolák *felsőbb leányiskolákká* fognak átalakíttatni, akkor egy olyan iskolának hiánya, mely az alsó nép gyermekének befogadását czélozza, még szembeszökőbb lesz, mint eddig volt. Mert a felsőbb leányiskolának már czíme is, — mint a hogy eddig is bizonyos nimbuszt kölcsönzött neki — távol fogja tartani jó részét e gyermekeknek, és így valószínű, hogy még kevesebben fognak az iskola áldásaiban részesülni, mint eddig.

Pedig gondoljuk el annak horderejét, ha e gyermekek, kik majdan egy más nemzedéket nevelni hivatvák, erkölcsi támasz nélkül nőnek fel, ha nem nyernek világos fogalmat a jó erkölcsökről s az élet magasabb czéljairól, ha nem tanulnak gondolkozni; és ha a gyakorlati életre sem nevelődnek, mert a rendes és rendszeres munkától elszokván, nem tudnak a kezük ügyébe eső teendőkkel észszerűen elbánni!

Égető szükség volna tehát e gyermekek számára elvégre egy megfelelő iskolát szervezni. Úgy vélem, hogy a szervezés nem oly kivihetetlen, mint a minőnek első perczre látszik, mert hiszen az iskola a törvényben szentesítve van, csak újjá kell szervezni és a kor igényeinek megfelelő módon átalakítani; — értem a törvényben oly szigorúan előirt *ismétlő iskolát.* Az átalakítás is kerülne munkába és pénzbe, de azt hiszem, hogy bőven meghozná jutalmát.

Az ismétlő iskolának némi módosítással való életbeléptetése

igen szépen megvalósítaná a népiskolához fűződő követelményeket s egy befejezett egészet nyujtana a köznép leányainak.

S ha az a kérdés merülne fel, hogy milyen módon szerveztessék az ismétlő iskola, hogy rendeltetésének megfeleljen, a kor igényeinek eleget tegyen és az elemi iskolának okszerű befejezője legyen? Ez esetben mindenekelőtt bizonyos pontokra nézve kellene az eszméket tisztázni s e tekintetben fölötte kivánatos volna, ha minél többen nyilvánítanák becses nézeteiket. Úgy vélem, hogy a Mária-Dorottya-Egyesület igen tisztelt tanítónői szakosztálya van első sorban hivatva e fontos kérdést a maga körében megvitatni, annál is inkább, mert az ismétlő iskolák kérdése szoros összefüggésben áll más, szintén itt megpendített kérdésekkel, minők a háztartási iskola, kézimunka-oktatás stb.

Az említett pontokat én részemről a következőkben foglalnám össze, a mi azonban nem zárja ki, hogy e pontokat akár módosítani, akár helyükbe mást tenni ne lehetne.

1. Megfelel-e az ismétlő iskola jelenlegi szervezetében? vagy pótolja-e a polgári iskola az ismétlő iskolát az alsó néposztályra nézve?

2. Nem kellene-e az ismétlő iskolát rendszeres továbbképző tanfolyammá átalakítani?

3. Ha igen, mi legyen e tanfolyamok anyaga a helyi viszonyokhoz mérve?

4. Nem volna-e helyes és czélszerű e tanfolyamot — esetleg egy évvel megtoldva — háztartási ismeretek közvetítésére fordítani?

E pontok közül csak az elsőre óhajtok reflektálni. Arra t. i., hogy nem kellene-e az ismétlő iskolát rendszeres továbbképző tanfolyammá átalakítani?

Én részemről nem hangsúlyozhatom eléggé, hogy a *6 osztályú elemi iskolán* túl — a hol nincs 6 osztály, ott ki kellene bővíteni 6 osztályra — az ismétlő oktatást *gyakorlati irányú továbbképző tanfolyammá* kellene átalakítani, de lehetőleg 6-nál több heti tanórával. Heti 6 óra legalább itt a fővárosban nem elég. Itt mások az életviszonyok, mint falun, itt a legalsóbb néposztály leányaitól is már

többet követel az élet, az ő munkaköre egészen más, mint a falusi parasztleányé; megélhetésének módja is ezerte komplikáltabb, mint amazé, a mire az iskolának okvetetlenül tekintettel kell lenni. S a mi fő, az iskola 12—13 éves gyermekekkel, minőkről itt leginkább szó van, ily rövid iskoláztatásnál nem éreztetheti eléggé erkölcsnemesítő és nevelő hatását, nem vonja el őket eléggé mindennemű szórakozástól vagy a tétlenségtől. Pedig az ilyen tanfolyamnak legfőbb czélja éppen az volna, hogy e gyermekeket, kikről a szülők nem gondoskodhatnak kellőképen, oltalmába vegye.

Özv. Személyné oly szépen fejti ki az ismétlő iskola fontosságát a köznépre nézve, hogy el nem mulaszthatom czikkéből néhány kiválóbb pontot idézni. A többi közt így szól: «Ha egyéb nőnevelési intézményeink átalakítják társadalmunkat, műveltségi állapotunkat európai szinvonalra emelik: a közerkölcs, a közegészség, a közgazdaság legalaposabb javulását, előmozdítását az ismétlő leányiskolák felvirágozásától várhatjuk.»

«Az ismétlő oktatásnak fejlesztenie kell a serdülő leányok munkakedvét, megértetni és megkedveltetni velük a helyes idő és munkabeosztás meg a takarékosság elveit, tudomásukra hozni női, háziasszonyi, anyai hivatásuk fontosságát s komolyságát. Törekedni kell, hogy a leányok az anyagi javakat kellőkép megbecsüljék, de azért az emberi élet ideális törekvései iránt is hevülni tudjanak. A közfigyelmet tehát kettőzötten az ismétlő leányiskolák felé kell irányítani.»

Általában figyelemre méltó, hogy a művelt külföldön alig van kérdés, mely a társadalmat inkább foglalkoztatná, mint a *népnevelés kérdésének helyes* megoldása, a minek indító rugói kétségtelenül a szocziális állapotok beteges kinövéseiben keresendők.

Azt hiszem, nálunk is mind jobban közeledik az idő, midőn e kérdés elől ki nem térhetünk.

Budapest. *Freund Vilma.*

LÉLEKTANI JEGYZETEK.

(Harmadik közlemény.)

ÖTÖDIK ELŐADÁS.

A megelőző előadásokban eljutottunk az érzettannak a végeig; természetes, hogy csak nagy vonásokban rajzoltam az ide tartozó momentumokat és jelenségeket.

Most egy kissé gyorsabb tempóban nézem az értelmi világ egyéb jelenségeit. Kifejtettem volt, hogy alapja az egész lelki életnek ezekben az érzetekben van, a melyeket mi érzékeinkre ható, külvilági ingerek folytán nyerünk. És kifejtettem, hogy ezek az érzetek milyen sajátságos világot képeznek, milyen nevezetes tulajdonságaik vannak, hogy azok subjektiv természetűek, de objektiváltatnak, hogy azoknak megvan saját minőségük és mennyiségük, mely utóbbi mérhető és megvan, a mit tonusnak nevezünk; az a sajátságos érzelmi járulék, a mely kiséri az érzeteket hol erősebb, hol gyöngébb resonánczczal, de a melylyel egyelőre nem törődünk. Most kérdem, mi történik az érzetekkel, ha tudatunkban keletkeztek? Megmaradnak-e az érzetek egyenként? Nem, hanem összekapcsoltatnak egységes alakulássá, a mit *szemléletnek* nevezünk. Az érzetekből lesznek szemléletek, úgy, hogy *a mi tudatunk*, és arra méltóztassék egy kis súlyt helyezni, ezekből az érzetekből csinál egy egészet, egy térbeli és időbeli egészet. A midőn meghallgatják előadásomat, azok a hangok nem maradnak elszigetelve, hanem összekapcsoltatnak szókká és mondatokká, a melyek egységes módon felfogatnak tudatunk által; hasonlóképen alkotunk a szem és tapintás érzeteiből térben levő egészeket, melyeknek meghatározott helyük van a térben, meghatározott formájuk stb.

A mi lelki életünkben mindaz, a mit a szem utján kapunk,

oly nevezetes szerepet visz, hogy a többi jelenségeket a szem útján szerzett jelenségek szerint nevezzük el.

Hiszen a hangokat nem lehetne szemléletnek nevezni. Ha én egy szót kimondok az nem más, mint a magán- és mássalhangzóknak egymással való kapcsolata. De oly erősek a szemem által szerzett szemléletek, hogy egyebeket is a szem képzeletei szerint nevezünk el. Hiszen az időt vonal formájában képzeljük. Mondjuk, hogy az időnek *hosszúsága* van. Az egyik pillanat a másik *után* jön, mert az egymásutánság megfelel a kifejezésnek. Mindenre szoktunk megfelelő térbeli kifejezést használni. Az érzetek összekapcsolását is általában szemléletnek nevezzük.

A tudósok nyelve is ingadozó, mindenki másképen nevezi el e dolgokat, és azonegy dolog különböző név alatt fordúl elő. Ha még skrupulusaik volnának, általában azt is lehetne mondani, hogy ezeket az érzetekből összekapcsolt egészeket *érzéki észrevevésnek* lehet nevezni. Ez nem oly egyszerű kifejezés, de pontosabb. Én rendesen szemléletet fogok mondani, értvén alatta minden érzetkapcsolatot, a mely egységes egészszé lép fel a lélekben.

Mi erről, hogy mi összekapcsoljuk az érzeteket ilyen egészekké, szemléletekké, hogy azt *mi* teszszük, nem tudunk. Az első nevezetes tantétel az, hogy az az összekapcsolása az érzeteknek egészekké, szemléletekké, oly működése az elménknek, a melyről nekünk saját magunknak tudomásunk nincsen. Ezt úgy fogom kifejezni, hogy ezek tudattalan kapcsolatok, hogy mi azt tudattalanul teszszük.

A másik tantétel: ez az összekapcsolása az érzeteknek oly gyorsasággal történik, hogy arról semmiféle tudomásunk nincs, sejtelmünk sincs róla, hogy egyáltalán idő múlt el kezdetétől végeig. Mert hiszen, ha én hangokról szólok, ott még tudjuk, hogy a hangok egymás után következnek. Ha én azt mondom *kép*, oly gyorsan teszem, hogy képet mondván, mindenki azt véli, hogy egyszerre keletkezett bennem a hangok képe. Mégis érezzük, hogy itt kis idő kell. De ha behunyom a szemem és kinyitom, az egész terem az arczokkal, emberekkel egyszerre megvan bennem. Szédítő gyorsasággal és tudattalanúl képződik az egész lelkemben. Oly szédítő

gyorsasággal mennek végbe a proczessusok, hogy szinte tévesnek látszik, ha proczessusról beszélek; alig hihető, hogy a szemlélet egyes érzetekből képződik; úgy tetszik, hogy egyszerre megvan, mint ha egy vetítő készülék egyszerre vet képet a falra.

De csak azért nincsen tudomásunk azoknak a szemléleteknek képződéséről, mert már nagyon rég megtanultuk gyermekkorunkban és azért történik olyan gyorsan, mert már nagyon gyakorlottak vagyunk benne. És nincsen tudomásunk a lefolyt időről, mert nagyon kis időrészekről nincs felfogásunk. A percz rövid idő, de a másodpercz rövidebb és vannak érzetek, melyek a másodpercz $^1/_{10}$, $^1/_{100}$, $^1/_{1000}$ részében keletkeznek.

Nagyon érdekes volna tudni, hogy a gyermek mikép képezi a szemléleteket. Tudjuk, hogy nem lát mindjárt nagyon pontosan. A hallás is csak 4—5 hetében fejlődik. Nagyon érdekes volna megtudni, hogy a gyermek mikép csinálja megfigyelését. Bizonyos, hogy sokat nem tudhatunk, belé nem nézhetünk, ő meg nem mondhat sokat nekünk.

A vakon született ember nekünk azt a módot adja, hogy megfigyelhessük, hogyan tanul látni. Ezt a kisérletet a mult század elején Chesseldon feljegyezte. 1760-ban Diderot franczia író, az encziklopédia szerkesztője írt igen érdekes értekezést a vakokról. Chesseldon vakja nem volt vakon született, hanem ifjú korában, de korán vakult meg, úgy hogy a látásra nem emlékezett. Különben felnőtt ember volt és tapintással kitünően el tudott igazodni lakásában. Tudva van, hogy a vakok oly biztonsággal mozognak, hogy kevesebbszer ütődnek valamibe, mint a látók. Az a vak rendkívül ügyes volt és a tapintással el tudott igazodni. A vaknak nem kell a falat megfogni, újja hegyének érzéséből, a nyomásból, melyet a levegő gyakorol rá, melyre ő figyelmet fordít, érzi, hogy fal van közel. A faltól bizonyos távolságban tartja kezét. — Az a vak visszanyerte szeme világát. Ily operácziónál nagyon ovatosnak kell lenni, a szem érzékeny és lassan hozzá kell szoktatni a látáshoz. Levették a kötést és akkor az az ember látott. Az első dolog a mit tett, hogy kezét kiterjesztette. Kérdezték, miért teszi, azt felelte: «félek, hogy a fal összenyom». Ő a szobának mélységét

nem látta, a dolgok rajta feküdtek. Minden a mi a szobában volt, a falon volt. Egy szóval a szobának nem volt perspektivája. Azt ő neki meg kellett tanulni. Neki meg kellett tanulni, hogy a mit tapintással megtanult, hogyan viszonylik az új érzetekhez, melyeket a szem útján kapott. A harmadik dimensiót nem látjuk közvetetlenül, ennek felfogását az operáltnak meg kellett tanulnia. Az ő látása olyan volt, mint a régi képek perspektivája, minden egymáson van, nincsen mélység. Mint a gyermek rajza. A jól festett képen látjuk a kép mélységét. A tájékot nem képnek látjuk, hanem valósággal kiterjedésnek, ilyen a Feszty cziklorámája. Ott nem lehet megmondani, hogy hol kezdődik a kép és hol végződik az előtér. Tehát mi látók, a kiknek a szeme ép, még a képet is mélyítve látjuk és az az operált vak a valóságot is képnek látja. Ő neki a három dimensiót meg kellett tanulni. Mi azt csak azért nem tudjuk, mert azt már régen megtanultuk: életünk első heteiben.

Ez az egyik bizonyíték arra, hogy mi tényleg ezeket a dolgokat csináljuk, csak annyira gyakorolva vagyunk, hogy idő nélkülinek tetszik az eljárás és teljesen tudattalanul történik.

Sok dolognál, miről biztosan tudjuk, hogy tanultuk, azt hinnők, hogy sohasem tanultuk, pl. a beszéd és zene, pedig ahoz sok minden proczessus kell.

Tudva van, hogy reggel, midőn a nap kel, az a nap képe sokkal nagyobbnak tetszik, mint délben. Ez egy fejedelmi látvány minden egyéb körülménynél fogva is, egy óriási gömb, mely kiemelkedik a látóhatárból. Hasonlóképen a holddal is így vagyunk. A ki a holdat látná a Balaton vize felett, nem ismerne rá, oly óriási a gömb. Pedig mind reggel, mind délben ugyanabban a látásszögben látjuk és ugyanabban a nagyságban kellene látnunk. A fizikusok törték a fejüket, hogy mi lehet annak oka. Helmholtz fiziologusnak az irodalomban győzedelmesen érvényesült okoskodása. A dolog nyitja a következő: Mi a tárgyról egy bizonyos képet kapunk és minél távolabb van a tárgy, annál kisebb képet kapunk. Ha tehát távolabbnak hiszszük a tárgyat, a kép, melyet tőle kapunk mégis akkora, mint a melyet mikor közelebb volt, tőle kaptunk, akkor a nagyobb távolságban nagyobbnak fogjuk

látni. Már pedig a napot reggel távolabbnak gondoljuk, mert a látóhatár széle messzibbnek tetszik, mint a zenitje; azért hiszszük, nem! — *látjuk* reggel nagyobbnak. Ime, hogy a szemléletek alkotásánál mily befolyása van tudattalanul okoskodásunknak! Hasonlót egy másik példából látunk. Ha egy embert látok a hegy tetején és fát, a fa nem sokkal nagyobbnak látszik, mint az ember, mert az ember nagyságát ismerem, a fáét nem. A hit kiigazítja ez esetben a látást.

A lelkem tudattalanul dolgozik és csinálta az érzet-adatokból a szemléletet.

A szemlélet egy az elménk által, érzetekből alkotott, térben és időben elrendezett egységes egész. Tehát a közéletben azt a kifejezést nem pontosan használjuk: azt mondjuk, szemlélem őt. A szemlélet tehát valódi érzetekből áll, vagyis a szemre, fülre stb. érzékekre ható ingerek folytán keletkezett benyomásokból, elrendezve egységes egésszé térben és időben.

Minden szemlélet egyedi szemlélet. Önök rám nézve szemléletek. De mihelyt egymásnak hátat fordítunk, e szemlélet megszünt szemlélet lenni.

A szemléletek nem maradnak meg. A szemlélet csak a jelen lévő, érzékeink által felfogott tárgyra vonatkozik, a mi nincs előttünk, nem gyakorol hatást érzékeinkre, nem kelthet érzeteket, azokat nem kapcsolhatjuk össze és nincsen szemlélet. Csak egy kivétel van. Álomban látok, hallok, tapintok, felébredünk s még mindig markoljuk az aranyat, melyet álmunkban találtunk, sőt keressük. Hallunk beszédet, és némelykor az úgy összefolyik, hogy nem tudjuk mi az álom, mi a valóság. Ezen a tulajdonságon alapszik Calderonnak egy hires drámája. Az élet-álom egyike a legremekebb alkotásnak, a melynek egész témája az, hogy egy embernek, a ki valóban átélt dolgokat, azt mondják, hogy az nem igaz, hogy ő azt álmodta és neki nincs módjában verifikálni a dolgot. Kénytelen elfogadni, hogy álmodott. Sőt Calderon a hősben egy teljes lelki fordulatot hoz létre. Ha ilyen az élet, ha egy álom egészen hasonló lehet az élethez, ha csak ennyi különbség élet és álom közt és nem vagyunk képesek a kettőt megkülönböz-

tetni; akkor nem érdemes heveskedni, ambiciosusnak lenni, a világ dolgaival törődni és akkor a lemondás nagy lelki forradalmat kelt a szivben. — Álomban a különféle szemléletek néha nem különböznek a való élet szemléleteitől. Egy elmés filozofus azt mondja, hogy álom és ébrenlét azon egy könyvnek lapjai, csakhogy mikor ébren vagyunk, rendszeresen olvasunk, s mikor álmodunk, szakadozva. — Tudva van, hogy bizonyos lelki betegségek alkalmával, vagy más testi betegség alkalmával, deliriumban szintén látunk, hallunk dolgokat, melyek nincsenek. Valóságos szemléletei vannak az őrültnek, az álmodónak, a nélkül, hogy mondhatnók, hogy itt igazi érzetek kapcsolódtak össze.

Az ingerek keltik az érzék-szervek végső apparátusában szemben, fülben a benyomást. Az a benyomás igen gyorsan, valószínüleg elektromos áram útján tovább terjed az agyvelőben. — A folyamat ez: Az inger kelti a benyomást, a benyomásból lesznek az érzetek, az érzetekből a szemlélet, vagyis: *I.*, *B.*, *É.Sz.* az egyes állomások ez út mentén. Ezekből:

I.	II.	III.
I. fizikai folyamat.	*B.* fiziológiai.	*É. Sz.* lélektani.

Már most, ha a deliriumban, az álomban, őrültségben tényleg látnak, hallanak, akkor mind ez esetekben *I* nélkül jött létre fizologiai, illetőleg lélektani okok folytán *B*, ennek folytán *É. Sz.* és *Sz.* létrejövén, a tudat nem tudhatja, hogy ez az *Sz.* nem oly *É*-ből származott, melynek *B*-je *I*-k hatása nélkül keletkezett.

A vérnek tódulása, kivonulása folytán az agyvelő-sejtben, a hol a benyomás keletkezik, létrejöhet egy változás, mely tökéletes olyan, minha az inger és a $b_1\ b_2 \ldots b_n$ keltette volna. Hogy ez miképen történik, azt nem tudjuk. De nyilvánvaló, hogy azok a képek, a melyek megmaradtak az agyban, oly módon tudják afficiálni az én agyvelőmet, hogy egy ilyen *B* változás jön létre, a nélkül, hogy egy megfelelő *I* megelőzte volna. És akkor az én tudatom, mely nem tud *I*-ről, *B*-ről, az *É*-ből úgy alkotja az *Sz*-t, mintha mindezek a tényezők meg lettek volna és épúgy objektiválja az *Sz*-t és látja az *I*-t, mintha az *I* ott lett volna. Ha nekem a fülem cseng,

az a halluczináczió mégis lehet olyan erős csengés, hogy azt mondom, hogy tényleg csengettek. A csengés létrejön erős vértódulás következtében, a mely aszekczió rendesen nem oly erős, mintha tényleg létre jött volna hang.

Ebből is láthatni, hogy a szemlélet nem kész valami, hogy azt *mi* csináljuk. Az álom halluczinácziója, a delirikus halluczináczió nem hogy ezen elmélet ellen szól, de a legerősebben megerősíti, mert bebizonyítják, hogy a mi tudatunk ezen adatokból, melyeket kapunk, alkotja a szemléleteket még akkor is, ha ingerek nincsenek jelen, de jelen van az ingernek következménye: az agybeli változás.

TÚLTERHELÉS KÉRDÉSE AZ ANGOL ISKOLÁKBAN.*

Egy czikkre bukkantam a «Journal of Education» 1893-ik évi juniusi füzetében, mely élénken emlékembe hozta azon napokat, melyeket — épen most áprilisban lesz két éve — Oxfordban töltöttem, hova a «Teachers' Guild», azaz az angol tanárok és tanítónők országos egyesületének rendes évi közgyűlése alkalmával rándultunk Londonból. Ezen egyesület felváltva, évenkint másmás nagyobb városban tartja közgyülését, mely 3—4 napig tart, s melynek tárgyát a folyó ügyek elintézésén kívül mindig nehány közérdekű felolvasás s az ezekben fölvetett fontosabb kérdések megvitatása képezi. Ez alkalommal épen a régi híres egyetemi városon volt a sor a vendéglátásban, s az egyesület oxfordi tagjai nem is mulasztottak el gondoskodni arról, hogy a mintegy 1200 tagból álló társaság a gyűlések és felolvasások közt fenmaradó szabad időben a város nevezetességeit, főleg egyetemeit és más tanintézeteit is megtekinthesse. Természetesen szíves meghívásokban sem volt hiány, de a nálunk divatozó bankettek helyett fesztelen tea- és zeneestélyek hozták össze a különböző vidékekről egybegyűlt tagokat.

A felolvasások közül nehány speciálisan angol, a legtöbb azonban általános érdekű volt. Ez utóbbiak közé tartozott dr. Dukesnak, egy előkelő orvosnak, általános érdeklődéssel hallgatott dolgozata «A tanulók túlterheléséről és annak hatásáról az egészségi viszonyokra«. Ezen felolvasásnak rövid kivonatát hozta a «Journal of Education» fentemlített száma, s ebből szándékozom egyet-mást — még rövidebben — a tisztelt Szakosztálynak elmon-

* A budapesti tanítónői szakosztály márcziusi ülésén tartott előadás.

dani, ha olyan kegyes lesz, hogy meghallgat. Nem tartom érdektelennek azon körülményt, hogy az alább következő panaszokat angol orvos mondja, s *angol* iskolákról beszélve jajdul fel — a maga és számos kartársa nevében — az ifjuság túlterhelése ellen. Már pedig tudvalevőleg épen e tekintetben Angliában sokkal kedvezőbbek a viszonyok, mint akárhány más országban, — a példáért nem is kell igen messzire mennünk.

Dr. Dukes, mint maga is mondja, régen, több mint 20 esztendeje foglalkozik e kérdéssel, s mint egy népes és híres tanintézet, a Rugby School, orvosának, bőven nyilt alkalma a kérdést nemcsak papiron, hanem gyakorlatban is tanulmányozni.

Dr. Dukes szerint túlterheltségről nem csupán ott lehet szó, a hol az egyes tanulási időszak végén a tanuló teljesen elgyengülve, megviselve, sőt betegen kerül haza a nehány heti szünidőre. *Ez* az eset aránylag mégis ritka, mert hiszen ha mindennapi volna, — mondja dr. Dukes, — feltesz annyi józanságot az angol szülőkről, hogy régen meglincselték volna az összes pedagogusokat. De mégis elég gyakran előfordulónak találja arra nézve, hogy a mai tanítási rendszert tekejátékhoz hasonlítsa, melynél a szülők minden «term», azaz iskolai időszak elején felállítják a bábokat, vagyis gyermekeiket azért, hogy a tanitók a tudomány golyóival 3 hónap alatt ledöntögessék azokat. Négy hét alatt ismét felállítják a szülők s — folyik a játék tovább. (Ezen erős hasonlatért a felelősség az angol doktort terhelje; bár nem merném állítani, hogy Angliában láttam volna először ilyen módon ledöntött kuglibábokat.)

De ennél a tökéletes «break down»-nál — magyarul talán kidölésnél, — veszélyesebbnek tartja az ifjuság túlterhelésének kevésbbé szembetünően nyilvánuló hatásait. Veszélyesebbeknek, mert gyakoriabbak és mert egész káros mivoltukban sokszor csak később nyilatkoznak, s így épen azoknak a figyelmét kerülik ki, kik a baj okozói voltak.

Pedig sokszor nem egy szimptoma mutatja a veszélyt, csakhogy ezen szimptomákat épen gyakoriságuknál fogva igen megszoktuk, s így nem jut eszünkbe, hogy okaik után kutassunk.

Csalhatatlan jel, hogy pl. az ifju szervezet ellen merényletet követett el az iskola, ha a növésben levő gyermeknél a «term» végén *súlyban* nincs emelkedés, vagy éppen csökkenés mutatkozik. Ez okvetlenül abnormális jelenség, minthogy tudjuk, hogy a növésben levő testnél a sejteknek minden irányban szaporodniok kell. E szaporodásnak megakadályozása természetesen rendkívül káros s e mellett, ha ezt a test többi részein nem tapasztaljuk, alig hihetjük, hogy megvan az *agy* sejtjeinél. Így történik, hogy az iskola maga rontja le azt, minek építésén fárad.

Másik igen megszokott jelenség a gyakori fejfájás, figyelésre képtelenség, hiszterikus sírás, kedvetlenség, a kiszabott munka gépies végzése, szóval az *idegek* kimerüléséből származó olyan állapotok, melyek egy szellemi munkával túl nem terhelt, friss levegőtől el nem zárt, ép testű gyermeknél elő nem fordulhatnak.

Hogy az idegek rendetlensége következtében elsatnyulnak az *izmok* is, az csak természetes s ez lassúságban, gyakori fáradtságban, majd gyengeségben nyilvánul leginkább, a mely jelenségeket mi aztán gyakran rosszakaratnak, vagy restségnek tulajdonítunk.

Hogy az egész testet tápláló *vér* keringése, sőt állománya is igen gyakran ki nem elégítő a tanuló gyermekeknél, az olyan jelenség, melyet a megszokás által már természetesnek is találunk. Ki akadna fenn azon, ha az iskolás gyermekek sápadtabbak, mikor bizonyítványaikat hazaviszik, mint mikor szüleik beiratásra hozták őket, s talán üterök is lassabban ver? Majd helyrehozza a szünidő, mondja szülő és tanító, — csak állítsátok fel a tekebábokat! mondja dr. Dukes.

A vérkeringés rendellenessége természetesen maga után vonja az *emésztés*, s a test *más szerveinek* pangását.

Ezek s az eddig felsorolt többi jelenségek sokszor az egész életre kiható bajok előhirnökei, s — az orvosok tapasztalatai szerint — beláthatatlanul sok testi- és szellemi hátránynak, néha komoly veszedelemnek kútforrásai. Ha pedig a testi- és szellemi erőkkel való visszaélés több nemzedéken át folytatódik, úgy nem kell messze mennünk — mondja dr. Dukes — hogy megtaláljuk egyik okát a czivilizált emberi nem általánosan észlelt degenerációjának.

S mik ezekkel a bajokkal szemben a nyert előnyök? Kárpótol-e valakit a kitüntetéssel elnyert diploma az elvesztett egészségért? S nem — legalább is — érthetetlen-e, hogy a kik arra tanítják az ifjuságot, mivel később *talán* vagyont szerezhet, azok ugyanakkor elpazaroltatják vele a legértékesebb kincset, az egészséget, mi nélkül nincs vagyon vagy dicsőség, mely élvezhető volna.

Szántszándékkal beszéltem eddig inkább az *okozatokról*, pedig dr. Dukes az *okokkal* is részletesen foglalkozik. De én azoknak külön felsorolását fölöslegesnek tartom. Egyrészt, mert mindnyájan tudjuk, hogy mit értsünk a túlterhelés fogalma alatt, másrészt mert elég élénken szemünkbe tűnnek a létező hibák, ha nézzük, hogy milyen tanítást és nevelést tartana helyesnek dr. Dukes a testi épség és erő szempontjából.

Azon kezdi, hogy az *alvási* idő minimumát a következőképen állapítja meg:

10	éven	aluli	gyermekek	naponta	11	órát	aludjanak,
13	«	«	«	«	10½	«	«
15	«	«	«	«	10	«	«
17	«	«	«	«	9½	«	«
19	«	«	«	«	9	«	« legalább is.

Ha ezt és az egészséges, jó táplálékot nem vonják meg a gyermekektől, úgy az iskolának egészségi szempontból a tanulókkal szemben csak az a teendője, hogy beosztásánál fogva alkalmat és időt adjon azoknak a szabad levegő bőséges élvezésére, továbbá túl sok vagy túl nehéz szellemi munkával agyukat meg ne erőltesse. Az előbbi czél elérésére nem ajánlhatja eléggé a gyakori szünetet és szellőztetést a tanulás ideje alatt. Mindkét czélt pedig könnyen elérhetőnek tartaná, ha elfogadná mértékül a következő általános heti óraszámot. Természetesen némi módosítással kivételes esetekben.

5—	8	éves	korig	szellemi	munkára	fordítandó	heti	12 óra
8—10	«	«	«	«	«	«	18	«
10—12	«	«	«	«	«	«	21	«
12—14	«	«	«	«	«	«	25	«

14—15 éves korig szellemi munkára fordítandó heti 30 óra
15—16 « « « « « « 35 «
16—17 « « « « « « 40 «
17—18 « « « « « « 45 «
18—19 « « « « « « 50 «

Ennek kapcsán mint elrettentő példát említette a felolvasó doktor, hogy ismert olyan 7 éves gyermeket, a kinek naponta 5 órát kellett az iskolában töltenie! Ismét mást, a ki 15—18 éves korában naponta 10—11 órán át foglalkozott szellemileg, hogy tanítóit kielégítse. Az angol hallgatóság előtt meglehet, túlzásnak tetszett ezen állítás, az én tisztelt hallgatóim között azonban aligha van olyan, a ki ne ismerne nehány ilyen szánalomra méltó gyermeket? A kikre egyébként dr. Dukes hajlandó felhívni a «Gyermekvédő Egyesület» figyelmét. Vajjon miért, — mondja dr. Dukes, — miért érdemelnek kevesebb kíméletet a felsőbb tanintézetek növendékei, mint pl. a gyárakban dolgozó gyermekek? Hogy csak azokról szól az «Eight Hours Bill», azaz csak azokra nézve sürgetik a 8 órai munkaidőt, holott kevés gyári munka van, mely annyira kártékonyan hatna a fiatal testre és szellemre, mint tanulással, számolással, írással és figyeléssel töltött napi 8 óra.

Hogy pedig magára a tanulás eredményére nézve sem volna káros a leczkeórák redukálása, arra nézve idézi dr. Dukes azon Angliában jól ismert kísérletet, midőn Mr. Charles Paget, az angol parlament tagja a ruddingtoni falusi iskolában a tanulók felét a legjobb tanítók által reggeltől estig taníttatta, míg a másik, tehetségre nézve egyenlő fele naponta csak 3 órai tanításban részesült, a többi időt a szabadban töltötte játszással és ugrándozással. A tanév végén egyenlő vizsgálatokat kelle kiállaniok és kitűnt, hogy az utóbb említett csoport minden tárgytól átlag kétszer olyan fényes eredménynyel felelt és dolgozott, mint a tanulóknak testi megjelenésükben is szánalomra méltó első csoportja. Hasonló kísérlettel bizonyította be Sir Edwin Chadwick is, ki több munkájában szintén a tanítási rendszer reformálását sürgette a testi épség érdekében, hogy a tanulásnál elért eredmény éppen nem áll egyenes arányban a tanulási órák számával.

Ugyancsak Sir Edwin Chadwick készített, megfigyelései alapján, egy táblázatot arra nézve, hogy különböző koru gyermekek mennyi ideig tudják teljes figyelmüket ugyanazon tárgyra irányítani, a nélkül, hogy agyukat igen kifárasztanák. Szerinte ez a maximum:

5— 7 éves gyermekeknél 15 percz
7—10 « « 20 «
10—12 « « 25 «
12—18 « « 30 « Ennyi időközönkint tehát nem kellene tőlük megvonni a kivánt változatosságot, szellemi pihenést vagy éppen testi mozgást.

Nem állhatom meg, hogy ne idézzem még dr. Dukesnak egy megjegyzését, mely nem tartozik ugyan a gyermekek egészség ügyéhez, de a mely ránk nézve nem érdektelen. Azt mondja t. i., hogy nemcsak a gyermekek, hanem a *tanítók* közt is előfordul az «overwork», a túlerőltetés. Hogy ezen — nem éppen valószínűtlenül hangzó — állítását bizonyítsa, közli az angol statisztikai kimutatásokból a következő adatokat: a tanítással foglalkozó egyének — nők és férfiak — között a halálozási százalék 20, míg pl. a hadseregnél 6%, a tengerészetnél 4½% és a börtönök lakói között — 3 százalék.

Ezekben volt szerencsém bemutatni dr. Dukes felolvasásának lényegesebb pontjait. A mint méltóztatott észrevenni, a doktor úr előtt csupán *egy szempont* lebegett, a túlterhelés által fenyegető veszedelem. S ezen egy oldalát is az angol iskolák egészségügyének kissé sötét színekben mutatta be, a mi természetes is mikor arról van szó, hogy a hibák lehetőleg orvosoltassanak. Nekünk azonban, a kik nem az angolok szigorú szemüvegén keresztül nézünk, ezen árnyoldalak is elég fényeseknek tűnnek fel. Még több dicsérendő vonást fedeznénk fel, ha végigtekinthetnénk az angol iskolák egészségi viszonyain *más* szempontokból is. Ha elmondhatnám a magam tapasztalatait pl. az iskola-épületekről, a fütés, szellőztetés czélszerű voltáról, vagy az ifjuság által üzött testedző s eléggé nem ajánlható játékokról, mindezek kevésbbé szánalomra méltóknak tüntetnék fel az angol tanulóifjuságot. Vagy ha ismer-

tethetném a Revue Pédagogique 1892 juliusi füzetében «L'hygine dans les écoles primaires de Londres» czím alatt megjelent czikket, melyben a londoni hygienikus kongresszusra kiküldött dr. Mangenot számol be londoni tapasztalatairól: akkor talán kimeríteném tárgyamat.

De ezzel ismét oly terjedelmes anyagot kellene felölelnem, hogy félek, kimeríteném egyszersmind figyelmüket is, a melylyel pedig visszaélni nem akarok. Ezért inkább egyoldalú maradok, s csupán dr. Dukes előadására szorítkozva, végzem ismertetésemet. Még pedig azzal a reflexióval, mely épen a Revue Pédagogique említett czikkének olvasása közben keletkezett bennem. Ugyanis, míg ez a czikk az angliai viszonyokat dicséri, addig épen a Journal of Education egyik tavalyi füzete a finnországi iskoláknál talál utánozni való újításokat, s én azt hiszem, hogy a finnek ismét más országoknál keresik azt az ideált, melyet intézményeikben megvalósítva éppen nem látnak. Ebből azt következtetem, tisztelt Szakosztály, hogy úgy mi, mint a francziák, angolok, finnek és valószínűleg a többi népek is, még igen távol állunk a tökéletességtől e téren, s még igen sokat kell haladnunk, míg elmondhatjuk, hogy összhangzóan neveljük a gyermekek és a fiatal nemzedék *testi* és *lelki* erejét, a nélkül, hogy egyiknek a fejlesztése a másiknak kárára volna.

Budapest. *Buzogány Mariska.*

A MODERN SZÉPIRODALOM ÉS A NŐNEVELÉS.

A közel évek óriás irodalmi sikerei között is feltünően kiemelkedik Prévost Marcel Les Demi-Vierges című regényének hallatlanul kapós voltával. Még csak talán juliusban lesz egy éve, hogy műve napvilágot látott s már is 85 kiadás fogyott el belőle. A ki csak a tartalom pikantériáival kisértené megmagyarázni ezt a szenzációt, hamar be kellene vallania, hogy e tekintetben Prévost mögötte marad Maupassant-nak és a hasonlóknak. Igaza van neki, midőn az előszóban azt állítja, hogy csak a legszükségesebbek elmondására szorítkozott. Sehol sem találkozunk a kényesebb helyzeteknél azzal a bőbeszédűséggel, mely gyanút kelt az emberben, hogy az egész história csupán ürügy pikáns képecskék festegetésére.

Hanem a tárgy maga, a fiatal lányok világa egy századvégi zseniális író finom csiszolású fotograf-lencséje előtt, az iránytadó valláserkölcsi eszmék csődje a nevelésben s helyettesítésök az illendőségnek és a kortársak véleményének bálványaival: ez fejti meg a szenzációt. Ha Prévost világa a mienktől nagyon messze állana, ha a mi iróink meg nem csillantottak volna már hasonló eszméket; nem volna ok e mű különös figyelembe vételére, s bármily sajátságosan hangozzék is, a nőnevelés szempontjából való fejtegetésére. Csakhogy másképen áll a dolog. Messze, a nagy Kozmopolisz-ban kiáltott valaki tüzet s észreveszszük, hogy nálunk is ég.

Egy magyar iró ugyanis már megelőzte Prévostot azzal, hogy az u. n. jukkerasszony pendant-jául bevezette az irodalomba a jukkerleány alakját. Ez a magyar iró Kóbor Tamás. Az ő jukkerlánya és Prévost Maud-ja *egy* tőrül metszett két jóvirág. Szinte hajszálnyira megegyeznek még abban is, hogy jellemző előrelátással sze-

melik ki jó előre leendő kedvesüket s azután férjüket. A férjet hideg észszel abból a szempontból, hogy a világ becsülését s a luxuriosus élet anyagi eszközeit biztosítsa számukra, a szeretőt pedig forró, de romlott szivükkel azért, hogy a kényelem és a luxus utáni vágyuknak semeddig se kelljen semmit is feláldozniok.

Nem hiszem, hogy akár Kóbor Tamás, akár Prévost kivételeket általánosítottak volna, sőt inkább soknak jellemző vonásait ruházták rá egyre. Költöttek egy alakot, kiben megvan határozott színnel a jukkerlány minden tehetsége, minden tudása. Sok lányon tett sok megfigyelésből alakult ki hősnőjük. Míg azonban Kóbor Tamás megmaradt egy rövid novella keretében s nem fejezte ki határozottan, hogy ő egy társadalmi typusról ír; Prévost terjedelmes irány-regényben festi a felvilágosult lányok világát, elemezi gondolkozásukat s képet nyújt nevelődésükről. Sőt egész művének tanulságakép az előszóban figyelemreméltó fejtegetésekbe bocsátkozik a keresztény házasság természetéről s tárgyalja ennek vonatkozását a lányneveléshez. Irányát legjobban kifejezi a következő néhány sor, mit az anyákhoz intéz:

«Ha nincs önökben elég önmegtagadás ahhoz, hogy midőn lányaik serdülőben vannak, egészen az ő nevelésük, az ő tisztán megőrzésük végett éljenek, más szóval az ő kedvökért újra kezdjék egy fiatal lány életét; legalább ne vezessék be őket saját szabados világukba, ne szoktassák őket arra, hogy asszonyokként viseljék magukat. Bizony sehol sem nevekedhetik egy fiatal lány megfelelőbben, mint egy komoly család körében; mindazonáltal a helyesen vezetett pensionatus mindig többet ér olyan családnál, mely nyitva áll minden könyv, minden újság, minden jól öltözött ember számára.

— De hát csak meg kell őket tanítani arra, hogy mi az élet, mondják önök. — Nem, nem arra kell őket megtanítani, hanem kötelességtudásra, becsületességre és lemondásra. Vagy komolyan hiszik-e önök, hogy egy fiatal lány jól van felfegyverkezve az élet küzdelmére, ha bizonyos titokban járatos és kitanult mint egy kadét? Hiszen mi férfiak csak eléggé ki vagyunk tanulva, s ez még

sem gátol bennünket abban, hogy elég gyakran ostoba házasságokat ne kössünk.»

Ime fel van vetve az a régi kérdés, mely annyiszor képezte már vitatkozások tárgyát, t. i. föl kell-e világosítani a fiatal lányokat? Prévost azt mondja, hogy nem. Az ő Jeanette-je, kit ellentétül állít a raffinált Maud mellé, ártatlan képpel hallgatja azokat a sikamlós kuplékat, melyekkel egy másik fiatal lány mulattatja pajtásait. El sem pirul rájok, mert czélzásaikat nem érti.

Az iró komolyan törekszik rá, hogy irányát az olvasóval elfogadtassa. Azért érdemes e helyen is foglalkozni vele. Hisz nem szükséges, hogy a tanulság száraz fejezetekre osztva, kenetes idézetekkel garnirozva tálaltassék elénk. Így, ebben a választékos divatú, surmodern ruhában is igazság marad, a mi igazság.

Hogy a bajról beszélni kell és nem szabad struczként elbújni előle, az kétségtelen. Az élvező és mulató világ erkölcsei époly ellenállhatatlan vonzó erőt gyakorolnak az egyszerű polgári körökre, mint toilette-jei. A kis bakfis époly írígy szemmel nézi a fesztelen, szabados modorú jukkerleányt, mint a kis bajuszú egyetemi polgár a donjuankodó huszártisztet. A tétlenségben való növekedés nemcsak a nagy vagyonú lányok szerencsétlensége. Elegen vannak a középosztály kisasszonyai között is olyanok, kiknek fogalmuk sincs arról, hogy az életben komoly és nehéz munka vár rájok. Kiket az együgyű mama mindentől megkimél és elragadón bájos kis naplopóknak nevel. Pedig a dologtalanság termőföldje, a sok regény és a flirt a növesztő harmata a demi-vierge palántáknak.

Paracelsus, a pálinka mesés feltalálója, így fejezi be az új ital magasztalását: «De azt mondom nektek, hogy nem való gyermekeknek és serdülő korban levőknek.» A mi ízlésünk hű tükre, a napi irodalom, erősen szenzualisztikus irányú. Nem szeretjük a 30-as évek limonádéját. Borsos, csipős szellemi táplálékra éhezünk. Az idillek divatja lejárt. De hát ha mi csak borssal és paprikával tudunk élvezni bármit is, ugyanígy tápláljuk-e gyermekeinket? Reggel vagy délben újság, napközben regény, este szinház. A mint a szesz megrontja s a folytonos izgatással elpetyheszti a serdülő test idegeit és izmait, úgy cselekszik az újság, a regény és a szín-

ház az ifjú lélekkel. Különösen a női lélekkel, mely érzelmesebb, tüzesebb fantáziájú és melyet a serdülő korban átlag kevesebb komoly munka foglalkoztat. A testnek táplálékát megválogatjuk, de a lélekét vajmi ritkán. Családaink nyitvák minden könyvnek, minden újságnak, minden jól öltözött léhának.

Hisz csak ártatlan flirt, a mit tesznek! Ártatlan flirt! Micsoda contradictio in adjecto, micsoda ellentmondás! Prévost azt mondja: «Hiába ékesítitek ezt a szót a teljes ártatlanság koszorújával és a költészet egyéb virágaival; mi tudjuk jól, mi lappang alatta.» Kigyó a fűben, egy impertinens «hátha», mit a flirt lovag is csak álmában vall be olykor magának, de többször meg tudatosan kerget. Csak le lehetne rántani a flirtről azt a mosolyó, szellemeskedő, kellemkedő maszkot, majd meglátszanék, micsoda szatirkép vigyorog gúnyosan, sóváran alatta.

Nemcsak Prévost világában, hanem egyebütt is vannak Lestrange-ok és Suberceaux-k, afféle professionatus virághervasztók (déflorateur), kik szenvedélylyel űzik a lányszivek hypnotizálását burkolt, tüzes, szenvedélyes és még sem kötelező udvarlással az ártatlannak kikiáltott flirtelés ürügye alatt. A virághervasztó nem respektálja a rövid ruhát sem. Iskolás növendéklányok pirulnak bókjaitól, alig feslő bimbókba belopja már a mérgét. Semmi észrevehető látszatja nincs hervasztó szavainak, csak az ártatlanság hamva kopik le lassan az ifjú lélekről. Az ismeretlen után nincs vágyakozás. De mikor sejtelem támad s gyakorlott ékesszólás e sejtelmet kiváncsisággá, majd a válogatás nélkül falt regények, újságok, meg a színház a kiváncsiságot tudássá, a tudó észszel megfigyelt élet pedig tapasztalattá nevelik: akkor felébrednek a korai vágyak, elkezdődnek a titkos tervezgetések, oda a lélek ártatlansága, kész a demi-vierge. Megismerik egymást a kisujjokról, összetartanak s lenézik, sőt gúnyos megjegyzésekkel gyötrik a piruló ártatlanságot. Ők maguk lesznek önmaguk számára a legrosszabb társaság.

Az öntudatos és kiszámított férj-vadászat — ne lőjj a nyulakra — mire Herczeg Ferencz is utánzandó példákat festett a Gyurkovics lányokban, arra mutat, hogy a mamák is sok esetben szándékosan nevelik így lányaikat. Mellesleg megjegyezve Herczeg

Ferencznek ez a munkája hasonlíthatatlanul kapósabb valamenynyinél. Talán e feltünő kelendőség magyarázatára sem elég az iró zsenije, hanem jó részök van benne azon okoknak, melyeket fennebb Prévost művére vonatkozólag mondottam.

A dolog rendje az volna, hogy a férfi tegye meg a kezdő lépést, ő törekedjék rá, hogy szerelmet ébreszszen abban, a kit szeret, ő fáradjon azért a frigyért, melytől boldogságot remél. Legalább is kétséges, hogy a lány valami nagy tisztelője legyen vőlegényének, ha jól tudja, hogy ügyes számítással a hiúságánál, ostobaságánál és érzékiségénél fogva csipte meg. Az a fatalis Jersey-derék, melyet a Kreutzerszonáta hőse átkozódva emleget, különféle változatokban van meg az életben.

Úgy látszik nem egészséges fejlődés az, midőn eme természetes rend megfordulni készül. A kezdeményezés szokása átmegy a másik félhez, ha nem is a formában, de a lényegben. Úgy látszik, hogy veszedelem rejlik a lányok szabados nevelésében a moralis házasságra nézve, mely sem nem alku, sem nem üzlet, hanem valami több. Az a veszedelem, hogy elvész belőle épen az, a mi az üzlettől megkülönbözteti.

Ha mindent, még a nevelést és a házasságot is gyakorlati üzletszerű szempontból fogunk fel, egyéb sem marad meg a végső elemzés után, mint az erősebb joga. Bizonyára praktikus dolog úgy nevelni a lányt, hogy megismerje és a férjért való küzdelemben felhasználni is tudja azt a nagy hatalmat, mely szépségében, formáiban s érintetlen ifjúságában van. Az ilyenekből aligha válnak Margaréták. A férjhezmenésre több chance-uk lesz, de kevesebb a boldogságra. Csakhogy végre is a lánynevelésnek nem konvencziók, nem hasznossági szempontok után kellene igazodnia hanem valami magasabb ideál után, melyre a lelkiismeret és a vallás tanít. Aminthogy igen csekély műveltséggel kikerülheti egy lány azt, hogy köznapi csevegés közben tudatlannak és együgyűnek lássék; úgy megőrizheti a külső dekorumot is csupa számításból lélekbeli romlottsága daczára. De a mi a világ szemét elkerüli, a család intimitásában csak nyilvánvalóvá válik. Külsőség és forma a boldogság alapját nem képezhetik.

A helyett, hogy semmit mondó általánosságokba tévednék, midőn mindezekből következéseket akarok elvonni; megelégszem, ha gondolatokat ébresztettem. A fiatal lányok teljes elzárása, nem lebeg szemem előtt, mint a nevelésnek legkivánatosabb módja. Minek is ajánlanék a nagy többség szempontjából merőben kivihetetlen dolgokat. A munkára, a kötelességtudásra, becsületre és lemondásra való szoktatás mindenkinek módjában van. Ha ehhez a család és az iskola részéről némi korlátozás járul, ha úgy a szülők, mint a tanítónők belátják, hogy szemmel kell tartani a fiatal leányt egykorú pajtásai s a felnőttek társaságában is; már történt valami. Nyilvánvaló, hogy az iskola közreműködése a legfontosabb időben, a 15 évtől kezdve már elesik. Minden az anyától függ, ki a saját példájával neveli lányát. Azért mondják: Nézd meg az anyját!

Czegléd. *Paulovits Károly.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Tanítónők otthonai. A «Daheim» című ismert német hirlapban Dr. Kreyenberg Gotthold összeállítja a német tanítónők és nevelők számára alapított intézeteket s 7-nek képét is közli. Igen érdekes ez a kimutatás, mivel ezek az intézetek mind új keletüek, de némelyik már is igen tekintélyes. Az első intézetet 1862-ben Berlinben Stubbe Amália alapította, de csak bérházban. Komolyabban csak a 70-es években kezdettek a munkaképtelen tanítónők és nevelőnők ügyével foglalkozni, különösen midőn 1874-ben az akkori trónörökösnő (a mai császár anyja) elvállalta a rajnai «Allgemeine deutsche Pensionsanstalt für Lehrerinen und Erzieherinen» védnökségét. 1876-ban Berlinben nagy bazárt rendeztek a nyugdíjalap számára, mely 30 ezer márkát jövedelmezett s ez az összeg igen gyorsan növekedett, úgy hogy a nyugdíjalap jelenleg 4 millió márka tőkével rendelkezik s 1893 végén 2679 fizető, 350 nyugdíjazott tag volt. Ennek a hatalmas testületnek működése hozta életre a tanítónők otthonának eszméjét s annak megvalósítója *Mithéne* Janka volt, kinek agitációja folytán *az első tanítónők otthona Németországban* 1879 jún. 14-én nyilt meg (tehát 10 évvel előbb, mint a miénk) *Steglizben* Berlin mellett. Ebben az épületben 32 alapítványi hely van s minden bennlakó nőnek két kis szobája van; közösen ebédelnek, de napközben maguknak főznek, az évi fizetési összeg, étkezés nélkül, 400 márka. Kényelmesebb az otthon *Kleinburgban* Boroszló mellett, hol 18 nő lakik s mindeniknek van két ablakos lakó-, s egy egy ablakos hálószobája, az étkezés szabad. Ez az intézet 1882-ben alakult s a sziléziai tartomány évenként 1500 márkával segélyezi. Az intézetből lóvasut visz Boroszlóba. — A harmadik otthon *Gandersheimban* (Braunschweig), melyet a «Wilhelm-Augusta-Lehrerinenverein» tart fenn, már kosztot is ad a bennlakóknak, kik 300 márka belépési-díjat s ugyanannyi évdíjat fizetnek, csak egy ingyenes hely van 18 állandó bennlakó közül, de ezenkívül még egy pár szoba van a szünidőben ott tartózkodó tanítónők számára, kik naponkint 2 márkát fizetnek. Ugyanezen egyletnek van Norderneyban, hasonlóan a mi czemetei épületünkhöz, üdülő háza, mely egyszerre 20 nőnek adhat helyet s ezenkívül *Wissenben* a Deutz-Giessen : vasut mentén 1894 őszén 22 tanítónő számára új otthont nyitottak meg. — A tanítónők mecklenburgi egyesülete *Warenben* létesített 1891-ben otthont 18 munkaképtelen tanítónő számára, ugyanoly szervezettel, minő Gandersheimban van. 1895-ben kezdte meg működését és a tanítónők otthona *Stressburgban*, melyet az elzászlothringai tanítónők egylete alapította. — A *göttingai* keresztény tanítónők egylete végül ugyanott építtet otthont, mely

nemsokára készen lesz. Így tehát jelenleg hét tanítónők otthona van Németországon. De van a már említett nordeneyi üdülőházon kívül kizárólag tanítónők számára ily üdülőház Drezdában, Fridrichshafenben (a Boden tó mellett), Lichtenthalban (Baden-Badennél) és Vollinghausenben (Soest mellett), tehát összesen 5. Végül kizárólag német tanítónők számára vannak «otthon»-ok Londonban és Párisban is. Nagyon óhajtandó volna, ha a M. D. egylet külföldön utazó tagjai ezeket az intézeteket meglátogatnák s tapasztalataikat a magyar otthon vezetőivel közölnék vagy nyilvánosságra hoznák.

*

A genfi szünidei tanfolyam. «Faculté des lettres et des sciences sociales. Cours de vacances de français moderne 1895.

A genfi egyetem bölcsészeti fakultása szünidei tanfolyamot rendez a «Modern franciából» az 1895. tanévben is, és a föntebbi cím alatt felhívást intéz azon idegen országbeli tanárok, tanítók és tanítónőkhöz, kik hazájukban a franczia nyelvet tanítják, hogy ebbeli ismereteik gyarapítására nehány hetet Genfben töltsenek.

A tanfolyam két részre oszlik.

1. *Az első* (nyári) *tanfolyam*, július hó 15-től aug. 31-ig tart. Ebben az előadások heti 10, illetőleg a hét első 5 napján naponkénti 2 órában történik. E tanfolyam július hó 15-én d. u. 5 órakor nyilik meg.

2. *A második* (őszi) *tanfolyam* október hó 1-től 20-ig tart. Ebben az előadások heti 12, illetőleg naponkénti 2 órában fognak megtartatni, s megnyítása szeptember hó 30-án d. u. 4 órakor lesz.

Ezen szünidei kurzusok *Bouvier Bernard* egyetemi tanár vezetése alatt állanak. Az előadók a következők:

Wuarin L., *De Crue F.* és *Duproix P.* egyet. tanárok; *Zbinden L.* a collegium rendes, s az egy. m. tanára; *Thudichum G.*, *Dr. Bally Ch.*, *Chaix Emile* mag. tanárok és *Vallette G.* lyceumi tanár.

Az előadások elméletiekre és gyakorlatiakra oszlanak s a következő anyagot foglalják magukban:

Franczia irod. Ssinművészet, költészet és bírálat 1850—1880-ig, mint a nyári, mint az őszi tanfolyamban heti 2 órában.

Szemelvények elemzése a jelenlegi franczia regényírók műveiből és a modern bírálatokból; mindkét tanfolyamban heti 1—1 órában.

Szabad előadások és irásbeli gyakorlatok; a nyári, valamint az őszi tanfolyamban heti 1—1 órában.

Fordítások német írók műveiből franczia nyelvre; minkét tanfolyamban heti 2—2 órában.

Franczia modattan, szójárások az első tanfolyamban heti 1, a másodikban heti 2 órában.

Helyes előadás és olvasás, kiejtés, mindkét tanfolyamban heti 2 órában.

De Crue F. tanár július hóban 8 előadásban «*Franciaország jelenlegi történetét*» fogja ismertetni.

Duproix M. P. tanár aug. hóban 8 előadásban «*A jelenlegi franczia másodfokú iskolák tanításáról fog értekezni.*

Chaix M. Em. tanár szintén augusztus hóban földrajzi kurzust tart 6 előadásban a «*Jura hegység alkotásáról, változásairól, vizéről, növényzetéről és lakóiról*».

E tanfolyamokban részt vehetnek:

1. egyetemi hallgatók.

2. Egyetemi fokozattal bírók vagy nyilvános iskolánál működő igazgatók, tanárok és tanítók.

3. Nyilv. iskolánál működő vagy okl. tanítónők, kik isk. hatóságuk vagy igazgatójuk által ajánltatnak.

Az elméleti és gyakorlati előadások rendes hallgatói kívánságukra az egyetem szépirodalmi fakultásának rektora és a vezető tanár által kiállított bizonyítványt kapnak.

A beiratás irásban vagy szóval történhetik az egyetem titkár-pénztárosánál.

Az első tanfolyam hallgatói júl. hó 8—21. jelentkezhetnek és 30 francot, — a második tanfolyam hallgatói pedig szept. hó 25. — okt. 8-ig iratkozhatnak és 15 franc-nyi díjat fizetnek.

Ugyancsak az egyetem titkársága, a résztvevők kívánságára, szivességből megküldi azon genfi vagy a város környékén lakó franczia nyelvű családok névsorát és lakásczímét, kik az idegeneknek a tanfolyam tartamára teljes ellátást adnak. E névsorhoz az ellátás heti vagy havi ára is mellékeltetik.

A tanfolyam tagjai felkéretnek, hogy Genfbe való értekezésük után *Bouvier* tanár úrnál *(Bourg-de-Four, 10. d. u. 2—5.)* jelentkezzenek, ki közelebbi felvilágosítással is szolgál.

A lakást és ellátást illetőleg (díjtalanul) felvilágosítással szolgál a genfi «*Bureau officiel des reuseignement*» is *(5, Quai du Mont-Blanc* naponként d. e. 10—12. Ismerteti: *Justus Eszter.*

*

A «Mária Dorothea Egyesület Győr vidéki kör»-e folyó évi május hó 5-én az áll. tanítónő képzőintézetben felolvasó gyűlést tartott. Mint rendesen, most is szép számú, intelligens közönség hallgatta az előadásokat. Az első felolvasó dr. Sikor József volt, ki «Czigány ország» czímen, a nála megszokott könnyed és húmoros módon csevegett az országszerte elterjedt, félszeg czímkórságról. Szellemes ötletei, szerencsésen megválogatott, a hajdani és jelenkori társadalmi életből merített példái, folytonos jó kedvben tartották hallgatóit, kiknek élvezetét a felolvasó kellemes előadási modora és jóizű, zamatos magyarsága is fokozta. Utána Yfenz Antal adott elő hegedűn egy «Vieuxtemps»-féle «Hangverseny»-t. Az előadó művészi felfogásról tanuskodó, szívhez szóló játékát és csillogó technikáját teljesen érvényre juttatta Kirchner Elek minden árnyalathoz tökéletesen alkalmazkodó, átgondolt, discret kisérete. Ezt követte Ájer Mariska polg. iskolai tanítónő felolvasása, melynek czíme: «Miért szükséges a nőnek a természettudományi ismeret?» Fejtegetéseit nagy érdeklődéssel hallgatta és élénk éljenzéssel jutalmazta a közönség.

*

A M. D. E. budapesti tanítónői szakosztálya a legutóbbi hónapok alatt igen élénk szellemi életet élt. Minden havi ülésén többnyire tanítónő tagok tartottak igen figyelemre méltó előadásokat. A májusi ülés tárgyai voltak: Paulovics Károly és Freund Vilma jelen füzetünkben közölt érdekes előadásai. Freund Vilma indítványaira határozatot is

hozott a szakosztály, mely szerint a leányok ismétlő oktatásának fontos kérdésére a «Szabad Lyczeum» figyelmét is felhívja, maga pedig a szeptemberi értekezletén ismételten és behatóan foglalkozni fog vele. A szakosztály által kitűzött pályázat a «Kézimunka oktatás az elemi iskolákban» című tételre nézve eredménytelen volt, a mennyiben pályamunka a meghosszabított határidőre sem érkezett be. Annál eredményesebb volt a szakosztály anyagi vállalkozása. A «Tanítónők Otthona» javára június 8-án a Margitszigeten rendezett tombolával egybekötött tavaszi mulatsága ugyanis több mint 1000 frtot jövedelmezett. A «Tanítónők Otthona» építkezési alapja is jelentékenyen gyarapodott a vallás- és közoktatásügyi miniszter 5000 frtos adománya által is. Ugyancsak az építési alap javára folyt be az *ujvidéki kör* tánczmulatságából 60 frt, a *fiumei kör* hangversenyéből 68 frt 15 kr. A szétküldött gyüjtőivekkel is folyton érkeznek még e czélra adományok. Ez eredmények a M. D. E. tagjait méltó örömmel és megelégedéssel töltötték el és azt az elhatározást érlelték meg bennök, hogy az építkezéshez legközelebb hozzáfognak.

*

Fürdői kedvezmények. A M. D. E. tanítással és neveléssel foglalkozó tagjai számára újabban a következő fürdői kedvezményeket nyerte. 1. A Margitszigeten az 1895-ik évben a szoba és fürdő árából a tagok 50% engedményt kapnak.

2. Óvári fürdőben az egyesület két tanítónő vagy nevelőnő tagja kap a szoba és fürdő árából 50% engedményt és kedvezményes ellátást.

3. Szobráncz fürdőben augusztus hó 1-től két tanítónő kap egy ingyen szobát, továbbá idény-, zene-, kút- és fürdő-díjtól felmentést.

4. Melenczei Russanda tó-fürdőben az egyesületnek egy tanítónő vagy nevelőnő tagja kap ingyen iszapfürdőt az egész idényben.

5. Uzsok klimatikus gyógyhelyen az egyesületnek négy tanítónő vagy nevelőnő tagja kap ingyenes meleg vasas fürdőt, ingyenes hidegvízgyógykezelést, a szoba árából 20% engedményt, zene- és gyógydíj elengedést.

6. Szováta fürdőben az egyesületnek egy tanítónő vagy nevelőnő tagja ingyen fürdőt kap.

7. A Mária Dorothea egyesület tanítónő és nevelőnő tagjai Csíz fürdőben május 1-től junius 15-ig és augusztus 15-től szeptember 30-ig a fürdő-, lakás- és gyógydíj árából 50% engedményt kapnak.

8. Balatonfüreden az egyesületnek tanítással foglalkozó két tagja az elő- és utóidényben a szoba árából 50%, a főidényben 30% engedményt kap, az egész idényben ingyenes fürdőket.

9. Lipik fürdőben az egyesület tagjai márczius 10-től május 31-ig és augusztus 20-tól október 30-ig a fürdő- és gyógydij felét fizetik.

10. Harkány fürdőben az egyesület tanítónő tagjai az egész idényben egy I. osztályú fürdőt ingyen használhatnak.

11. Bazin fürdőben az egyesület tanítónő tagjai félárú gyógyfürdőket kapnak és a gyógydíj fizetése alól felmentetnek.

12. Vízakna fürdőben az egyesületnek két tanítónő vagy nevelőnő tagja ingyen fürdőt és gyógydíj mentességet kap.

13. Magyar Lajta-Pordány fürdőben az egyesületnek tagjai a fürdő árából 20% és az étkezésnél 10% engedményt kapnak.

A kedvezményeket elnyerni óhajtó egyesületi tagok bélyegtelen kérvényeiket az egyesület elnökségéhez címezve Budapestre, IX. ker., Pipa-utcza 33. sz. alá szíveskedjenek mielőbb beküldeni.

*

«**A nőkérdés.**» Geőcze Saroltának a *nőkérdés*ről irott s a «Budapesti Hirlap»-ban közölt czikksorozata tanítónői körökben élénk feltünést keltett. Több helyről kaptunk e tárgyban felszólalást, s e felszólalások irói mind ellentétes nézeteiknek adtak kifejezést. E felszólalások közül múlt havi füzetünkben közöltünk egyet (a többinek térszűke miatt sem adhattunk már helyet), a mely viszont a «nőkérdés» iróját «találta szíven». Egy ép oly érdekes, mint kedves levélben kifejti, hogy ép úgy érez és gondolkodik a *tanítónőkérdésről*, mint a «nyilt levél» irója, azonban míg az specziálisan a tanítónők szempontjából indul ki, addig ő a *nőkérdést* a maga egészében tette megfigyelése tárgyává. A sorok között olvasni lehet, hogy a nőkérdés megvilágítására rajzolt képeket — egy egész képsorozat lett ez — «nem a tanítónő szerkesztette, hanem a művész rajzolta». Geőcze Sarolta leveléből a barátságos polemia befejezéseül ideigtatjuk a következő részleteket:

«A mint ez a szó: nőkérdés, megcsendült fülemben, a belső szemem előtt, egyszerre csak úgy rajzottak fel a képek. Először azok jelentek meg előttem, a kik ennek a kérdésnek áldozatai; azokat fixiroztam is azonnal; azután az ellentét törvényénél fogva azok, kiknek a képzettség s a diploma megváltás, kik lelki fegyelmezettségükkel megmentőivé, fölemelőivé válnak züllött vagy züllőfélen levő családjuknak; azután azok vonultak el előttem, kik a lelki fegyelem hián prédájára voltak hagyva ösztöneiknek, szenvedélyeiknek s buktukban vonták magukkal az örvénybe a hozzájuk kötötteket is; azután az együgyűek, a kik tanulatlan észszel, romlatlan szivük sugallatát követve, mindig meglelték a helyes utat, de gyöngék voltak másokat vezetni s többnyire romlott fiaknak lettek bánkódó anyáikká; és láttam azokat is, kiket az újkori társadalmi fejlődés, kizökkentve természetes életkörükből, felszínre dob magasabb rétegbe, a melyben nem tudnak gyökeret verni: a munkája után gazdag, egyszerű ember előkelő emberhez férjhez adott leányát. És az volt a tervem, hogy e képeket adom úgy egymás után, a mint bennem támadtak, s végül, mintegy összefoglalás gyanánt vonom le a következtetést, mely — s ez már erős, megingathatatlan meggyőződésem — más nem lehet, mint az, hogy a nő számára nem külső területeket kell hódítani, de meg kell tartani számára a családot, illetőleg őt magát úgy nevelni, hogy boldogságát — a szó nemesebb értelmében véve — a családi életben keresse és abban meg is tudja találni: mint hogy azonban a viszonyok olyanok, hogy nem minden nő értékesítheti szíve és lelke tulajdonságait a családi körben, azoknak a számára — e hiány korrektivuma gyanánt — nyissák meg mindazokat az életpályákat, melyeken természetes hajlama és tehetsége szerint sikerrel munkálkodhatik és megszerezheti magának az erkölcsi és anyagi függetlenséget, hozzátartozóinak pedig a megélhetés eszközeit.

Én előttem az egész nőkérdés lebeg s attól a tanítónőkérdést nem tudom elválasztani. Mert én jó sokáig éltem, mielőtt tanítónő lettem volna és az emberi nyomornak és önokozta szenvedésnek igen sokféle

nyilvánulásával megismerkedtem; ennélfogva bennem nem egyes csoport, de a küzködők összesége iránt fejlődött ki a részvét; s érdeklődésemet nem annyira az egyén, mindig inkább a család vonta magára, mint a mely többnyire ártatlanul áldozatává válik az egyén — apa vagy anya — hibájának. Előttem legszentebb fogalom a család; ez hajlam, nem tehetek róla; s az én összes erkölcsi meggyőződéseim ebből a tőből sarjadnak; becses az én szememben mindaz, a mi a családot erősíti, a mi a családi életet nemesíti; s a nő szempontjából értéktelennek tartom mindazt, a mi a családot gyengíti s a családi életet veszélyezteti. Ezért nem bírja rokonszenvemet a nő egyéni függetlenítésére irányult törekvés; ezért tartom végzetesnek azt a ma nagyon is felkapott irányt, hogy a leány tanuljon, nehogy utalva legyen a férjhezmenetelre; mert ez az elv a gyakorlatban úgy oldódik meg, hogy a leány oly igényekre tesz szert, a melyek rá nézve lehetetlenné teszik a férjhezmenetelt a saját életkörében, és önfeláldozás helyett követelésekkel lépi át új otthona küszöbét és avatja ezzel az elégedetlenség tanyájává; ezért írtam meg azt a czikket a nők függetlensége ellen, rámutatva azokra a veszélyekre, melyek a családot erről az oldalról fenyegetik, s rámutatva arra a nagy igazságra, hogy a nő a boldogságot a családi körön kívül nem találja föl sehol.

Úgy, de miért minderre az elijesztő példát a tanítónők köréből venni? Megvan annak is a maga oka.

A diplomás leányok helyett vehettem volna könyvelőnőket, távirdakezelőket; az önálló magányos nő lelkében lévő ürt feltünőbbé tehettem volna, ha Magdát szinésznővé teszem; a gyermekét elhanyagoló anya ép úgy lehetett volna a mások gyermekét ruházó s a magáéit elhanyagoló nőegyleti elnöknő, a mi már szinte tipussá vált. De torzképet rajzolni nem akartam; a szinésznő sorsa nagyon is kivételes; a többi diplomás nő tipus pedig — megvallom — engemet nem vonz annyira, hogy képüket szeretettel tudjam megrajzolni. Az összes női foglalkozások közt az egy nevelői (s persze tanítói) az, a mely a családi élet boldogságát némileg pótolja, mert jóformán kielégíti a nő természetes ösztönét. Mint élethivatás, ideálisan szép; s a ki természetes hajlamát követve lép e pályára, az a tiszta és nemes örömök kiapadhatatlan forrását találhatja benne; persze, naponkint megujuló gyötrelemét az, a ki kötelessége jármát lázongva hordja, pedig hány van ilyen! Szóval, én azt akartam, hogy az én tipusaim vonzók legyenek, foglalkozásuk is lehetőleg megfeleljen természetes hajlamuknak; hogy a ki nézi őket, azt gondolja magában: «Lám, megvan mindenük, és mégis . . .» A képek bizonyító ereje így nagyobb, s a bennük rejlő igazság könnyebben hozzáfér a lélekhez. Ezért választottam *representativ woman*-jeimet a tanítónők köréből.

A többi képek közől eddig csak az első jelent meg («Bud. Hirl.» máj. 4.); a többi itt áll előttem, és várja, hogy fixirozzam. Ez mostanig nem ment. Hosszas betegség akasztotta meg minden munkámat. Talán később.

De ezzel a válaszszal várni nem akartam. Nem, ne gondolja azt senki egy perczig se, hogy közönyössé tudtam volna válni az iránt a pálya iránt, a melyre nem külső kényszerből, de tisztán belső hajlamomat követve léptem s a mely nekem a sok tövis közt annyi virágot ter-

mett. Voltam én is boldog, vidám képezdei növendék; és az életnek még most is eléggé tudok örülni; a tanítás az én életörömömnek nem ártott, sőt azt gyakran megsokszorozta; azokról a tiszta, nemes örömökről nem is szólva, a miket az a tapasztalat szerzett, hogy munkám nem volt hiába való és sikerült egyik-másik növendékemet átnemesíteni s benne a nemes érczet elválasztani salakjától; kedves fiatal leányokat, boldog édes anyákat a tanítónők közt ismertem én is, és közvetetlen tapasztalásból ismerem a komoly tanulás és a kötelességteljesítés nemesítő hatását. Csakhogy azért a képnek másik oldala megmarad és végzetes hibát követ el az a szülő, a ki leánygyermeke hajlamát számba nem véve, azt mesterségesen tereli le a családi élet útjáról azzal a csábító jelszóval: önállóság, a mely némelyekre áldás, sokakra, igen sokakra gyötrelem és az életöröm elsorvadása.»

*

A levélben említett, a való életből vett és mégis költői képek meg is jelentek e levél írása óta a «Budapesti Hirlap»-ban. E képek utolsója, mely a következtetést tartalmazza, mely bizonyítja, hogy valóban közel áll egymáshoz a két vitatkozó felfogása, a következő:

«S látjátok ezt?

Már középpontja volt egy vidéki társaskörnek, asszony a maga házában, társasághoz, tekintélyhez, kényelemhez szokva, egy derék, gyöngéd férj mellett, a kit tisztel, szeret. S im, elhagyta otthonát; ujra elővette a félretett oklevelet; s vállalt kicsiny, szerény állást, sok munkával, kevés fizetéssel; meghuzódik parányi lakásban; elmegy idegenbe, idegenek közé; megválik férjétől, az ő hűséges ótalmazójától, hogy nyomorék kis fiát idegen kézre ne kelljen adnia. Lemond minden kényelemről; dolgozik, fárad ujra és nem zugolódik. Boldog belé, hogy kis fia fájós gerincze egyenesedik.

Nincs állás oly magas, nincsen jog oly messzemenő, a mit meg ne adhatnának a nőnek, ha így veszi hasznát.»

*

† **Erdélyi Elisa.** Gyászjelentést kaptunk a marosvásárhelyi nőegylettől, mely szomorúan tudatja, hogy egyik legrégibb és legbuzgóbb tagja, Erdélyi Elisa tanítónő 93 éves korában csendesen elhunyt. Mikor még hazánkban a nőnevelésügy felkarolva nem volt, Erdélyi Elisa kitünt azon kevesek között, kik életük tevékenységét nemes ambiczióval szentelték a nőnevelés ügyének. Erdélyi Elisa már több év óta munkaképtelen s mint ilyen a M. D. E.-nek gyámolított tagja volt. Hosszú munkás életének végén az egyesület nyujtott neki fáradozásaiért némi elismerést és jutalmat. Nyugodjék békével!

IRODALOM.

«MINTALAPOK IPAROSOK ÉS IPARISKOLAK RÉSZÉRE». Megjelenik a kereskedelemügyi m. kir. miniszter kiadásában, évenkint 12 füzet, u. m.: 4 füzet faipari, 3 fémipari, 2 agyagipari és 3 textil ipari füzet. Előfizetési ár egy évfolyamra 10 frt, egyes füzet ára 1 frt. Megrendelhető a Mintalapok szerkesztőségében, Erzsébet-körút 16, Budapest.

A munkaoktatást is közelről érdeklő eme kitünő vállalat most megjelenő *textil-ipari füzetéhez György Kálmán* szerkesztő a következő előszót irta.

«A textil-művészetet hazánkban sokfelé gyakorolják. Főleg a háziiparszerűen előállított szövések, varrottasok, himzések, szőnyegek stb.-ben nincs hiány. Az ezek diszítésénél használt mustrák között van sok jó stilszerű minta és különösen az egyszerűbbek általában alig eshetnek kifogás alá. De ott, hol komplikáltabb ornamentatio és szín-összeállítás szerepel, ott gyakran nélkülözzük a finomult izlést és az elkerülhetetlen rajz tudását. Ha e tekintetben előnyös változás fog beállani, akkor nemcsak művészi értékük fog emelkedni, hanem nagyobb keresletnek is fognak örvendeni, mint eddig.

A textil-ipar *gyárilag* előállított termékeinek azon aránylag csekély része, mely hazai gyárakból és műhelyekből kerül ki, jobbára idegen minták másolataival van diszítve, mert alkalmas és eredeti mintákban nagy a hiány.

Igy vagyunk a női kézimunkákkal is. Mert azok, kik a munkákat kidolgozzák, alig lehetnek oly jártasak az ornamentikában, hogy önállóan tudjanak tervezni. Annak a kevés, művészi képzettségű szakférfiúnak pedig, kik eddig a női kézimunkákra vonatkozó tervezésekkel foglalkoztak, alig nyilt alkalom, hogy e képességüket széles körben érvényesíthették volna, mert nem volt meg eddig az a hazai vállalat, mely munkásságukat kellően méltányolta volna. Azért e téren a tanítás is majdnem kizárólag a külföldről nagy tömegben beözönlő divatlapokban foglalt mustrák másolására szorítkozott. Pedig sok, a múlt századokból ránk maradt eredeti, remek kézimunkánk van, a melyekről vett moti-

vumokkal bizonyos nemzeties jelleget kölcsönözhetnénk a most készülő műveknek, ha azokat megfelelően feldolgoznók.

Ez volna egyik czélja a *Mintalapok* fonó- és szövőipari füzeteinek: eredeti mintákat oly alakban közölni, hogy azok úgy a textil-ipar egyes ágainál, valamint a megfelelő kézimunkáknál *közvetlenül* használhatók legyenek. Ezért főleg oly eredeti tervezeteket fogunk bemutatni, melyeknek készítésénél már a kidolgozás technikája kellő figyelembe lett véve.

A most kibocsátott füzet csak részben felelhet meg az e téren nyilvánuló sokoldalu követelménynek. Hiszen oly sokfélesége van a textil-ipar különböző nemeinek, a női kézimunkák is oly tág térre terjednek ki, hogy valamennyinek nem juthat egyaránt hely egy tizlapos füzet szűk keretében. De törekvésünk oda fog irányulni, hogy a mennyire lehet, legalább egyelőre a legsürgősebb szükségletet kielégíthessük.»

A füzet tartalma: 1. *Pamlagvédő terítő.* Tervezte: *Hollós* Károly. Himzésminta, vászonra, selyemre vagy posztóra; himezhető selyemmel vagy pamuttal. Alul körülbelül 10 cm.-nyi hosszú s a hímzésminta szineit tartalmazó rojt alkalmazandó, az oldalakon és fönt a szövet valamely díszöltéssel varrandó a béléshez. Nagyobb pamlagra a minta háromszor, — kisebbre kétszer ismétlendő.

2. *Kamuka* (damaszt) *abrosz.* Tervezte: *Tschörner* József.

3. *Szalon szőnyeg.* Tervezte: *Hollós* Károly. Smyrna csomózásra. Kivitelben 2 × 3 m. nagy. A szőnyeg mind a négy oldalon fekete és vörös pamutból készült rojttal veendő körül. A rojtot a mintán kívül még becsomózott 3—4 sornyi fekete sáv is pótolhatja.

4. *Kamuka* (damaszt) *törülköző.* Tervezte: *Csizik* Gyula.

5. *Asztalterítő szegély, asztalkendő szegélylyel.* Tervezte: *Hollós* Károly. Házi vászon kék selyemmel és aranynyal himezve.

6. *Párna-haj.* Mult századbeli úrvölgyi (Zólyom m.) vászonhimzés (nefelejts pontozás) zsubrikolással és annak rekonstruált rajza.

7. *Asztalterítő és a hozzátartozó asztalkendő szegélye.* Tervezte: *Hollós* Károly. Keresztöltéses minta.

8. *Vert csipkék.* A) Készült a budapesti VI. ker. áll. tanítónőképezdében. B) *Hollós* Károly rajza után készítette Rasmussen Sára.

9—10. *Csomózott Smyrna-szőnyeg.* Tervezte: *Háry* Gyula.